

BANKA BİRLEŞMELERİNDE VERİMLİLİK VE KÂRLILIK ARAYIŞLARI: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Müjgan Hacoğlu DENİZ¹

Nur IŞIK²

ÖZET

Bir tür şirket birleşmesi olan banka birleşmelerinin nedenleri ülkeye ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Dünyada bankacılık sektöründe yeniden yapılanma birçok ülkede yaşanmıştır. Gelişmiş ülkelerde banka birleşmeleri pazar payını ve rekabet gücünü artırma ve ölçek-alan ekonomilerinden yararlanma gibi nedenlerle yapılırken, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerden sonra mali yapıdaki bozukluk nedeniyle yapıldığı görülmektedir. Yine batılı ülkelerde birleşmeler piyasa mekanizması içinde kendi inisiyatifleriyle yapılırken, gelişmekte olan ülkelerde yeniden yapılanma genellikle devlet müdahalesiyle olmaktadır. Türk bankacılığındaki yaşanan birleşmeler ise kendisi gibi gelişmekte olan diğer ülkelerle benzerlik göstermektedir. Türkiye’de özellikle 2000 ve 2001 krizi sonrasında birleşmeler sık yaşanmış ve birleşmelerin 2001 yılından beri sektörde yoğunlaşma meydana getirdiği ve piyasada zayıf oligopol şartlarının geçerli olduğu tespit edilmiştir. Ancak son dönemde Türk bankaları arasında devlet müdahalesi olmadan yaşanan birleşmeler sonucunda şube ve personel verimliliğinde ve kârlılık oranlarında artış meydana geldiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bankalar, şirket birleşmeleri, piyasa yoğunlaşması, verimlilik ve sinerji.

ABSTRACT

Bank mergers that are kinds of company mergers have been widespread all over the world for last decades. Causes of bank mergers changes from time to time and from countries to countries. Mergers take place in developing countries in order to help overcoming financial disorders in the aftermath of financial crises, while in the developed countries mergers usually express the desire to increase market shares, raise the competitive strength and to benefit from economies of scale and region. Mergers in Turkey which is a developing country, usually took place after 2000 and 2001 crises due to breakdown of the banks’ financial structures with state invention. However after 2001, private banks merged without state intervention due to reasons such as increasing market share and productivity of bank staff and as a result developing competitive strenght. Recently it was observed that Turkish banking mergers carried out without state intervention were more succesful than those with state intervention.

Key words: Banks, company mergers, market density, efficiency and synergy.

¹ Araş. Gör. İ.Ü. İktisat Fakültesi, İngilizce İktisat Bölümü,

² Garanti Bankası Portföy Yöneticisi

1. GİRİŞ

Bir bankanın diğer bir banka ile kendi tüzel kişiliklerinden en az bir tanesini sona erdirerek yeni bir banka oluşturmaları sonucunda birleşme işlemi gerçekleşmektedir.³ Banka birleşmelerindeki temel amaç aslında oluşan yeni yapının operasyonel olarak daha etkin çalışması, piyasa payının ve kârlılığın artırılmasıdır. Bu nihai hedefe ulaşabilmek için bankalar ulusal ve uluslararası birleşmeler yapmaktadır.

Ulusal birleşmelerde ölçek ekonomisinden yararlanma, operasyonel maliyetleri azaltma, dağıtım kanallarının etkinliğini artırma, sektör payını yükseltme hedeflenirken, uluslararası birleşmelerde ise alan ekonomilerinden yararlanmak amaçlanır ve bu tür birleşmelerde amaç farklı pazarlara "yetersiz tecrübe ve eksik bilgiyle girmektense zaten o bölgede faaliyet gösteren bankalarla birleşme yapmaktır, böylece yapılan çeşitlilikle risk de dağıtılmış olacaktır. Banka yönetimlerinin istekleriyle olmayan finansal piyasalarda yaşanan değişiklikler sonucunda zorunlu yapılan birleşmeler de vardır. Dünya'da yaşanan 1997 Asya ve 1998 Rusya krizlerinden sonra bankaların sorunlu kredi hacmi artmış ve devlet bankacılık sektörünü korumak amacıyla; sorunlu bazı bankaların devlet kurumlarına devredilmesi, bazı bankaların satışa çıkarılması, sorunlu bankalara sermaye girişi sağlayabilmek amacıyla yabancı sermaye üzerindeki kısıtlamaların azaltılması gibi çözümler bulmaya çalışmış ve tüm bu gelişmeler de banka birleşmelerinin yaşanmasına neden olmuştur.

Zorunlu yapılan birleşmeler dışında artan rekabet koşulları altında bankaların nihai hedeflerine ulaşabilmek için ulusal ve uluslararası birleşmeler yaptığı görülmektedir. Makro açıdan incelendiğinde finansal kriz dönemlerinde zor durumdaki bankaların diğer bankalarla birleşmesi, devlet müdahalesiyle devlet bankalarına devredilmesine göre daha sağlıklıdır. Çalışmanın bu bölümünde banka birleşmeleri türleri bakımından incelenecektir.

1. Banka Birleşmelerinin Türleri

Banka birleşmeleri faaliyetin gösterildiği coğrafi bölgeye ve birleşme sonrasında yönetim hakkının devredilme oranına göre olmak üzere ikiye ayrılır.⁴ Faaliyetin gösterildiği coğrafi bölgeye göre birinci tür 'Pazar içi Birleşme' (yatay birleşme) diğer bir tür ise 'Pazarlararası Birleşme' (bölgelerarası birleşme) dir. Birinci tür aynı coğrafi bölgede faaliyet gösteren rakip bankaların birleşmesidir ve amaç toplam maliyeti azaltmak ve yüksek sabit maliyetli faaliyetlerde ölçek ekonomisi sağlamaktır. Bu amaca ulaşmanın bir yolu olarak birleşme sonrası şube ve personel sayısını azaltmak ön plana çıkmaktadır. Yatay birleşmeler diğer birleşme türlerine göre daha başarılıdır. Diğer bir ifadeyle hedef banka ile alıcı banka aynı pazarda olduğu için personel ve sabit yatırımlarda maliyet düşüşü sağlanabilecektir.⁵

Yatay birleşmelere örnek olarak *Turizm Bankası - Türkiye Kalkınma Bankası, Emlak Bankası - Anadolu Bankası, Osmanlı Bankası - Garanti Bankası, YKB - Koçbank* birleşmeleri gösterilebilir. Yatay birleşmeleri farklı şekilde ifade eden araştırmacılar da vardır. Weston'a göre ise yatay birleşmeler (horizontal) aynı türde iş aktivitesine sahip şirketlerin birleşmesini içerir. İki ticari bankanın birleşmesi buna örnektir. Bu tür birleşmelerde amaç, ölçek ekonomisinden yararlanarak daha büyük bir yapıya ulaşılmasıdır. Yatay birleşmeler sektördeki rekabeti olumsuz etkileyebileceğinden devlet tarafından denetlenmektedir. Yatay birleşmeler piyasada banka sayısının azalmasına neden olarak piyasadaki bankaların monopolistik rant elde etmesine olanak sağlayabilir.

Kamu otoriteleri tarafından uygulanan sınırlamaların ana sebebi yatay birleşmeler sonucunda piyasadaki rekabetin azalabilecek olmasıdır.⁶ Yatay birleşmeler farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde açıklanmış olup, burada ise birleşmeler faaliyetin gösterildiği coğrafi bölgeye göre sınıflandırılmış olup ya-

³ Ömer Faruk Çolak, "Bankacılık Sektöründe Birleşme Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme", **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Sayı: 28. (1999), 22.

⁴ Türkiye Bankalar Birliği, **Banka Birleşmeleri ve Satın Almalar**, (1995).

⁵ Serdar Sümer. "Banka Birleşmeleri", **Active Bankacılık ve Finansal Dergisi**, Sayı: 5, Şubat-Mart (2000), 3.

⁶ J. Fred Weston, S. Chung Wang, Mergers, **Restructuring and Corporate Control**, (Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1990) s.82.

tay birleşmede anlatılmak istenen pazariçi birleşmelerdir. Pazarıçi birleşmeler ülkelerin piyasaları için olumlu sonuçlar doğurmayabilir, bu tür birleşmelerin sonucunda monopolistik rant oluşmasını önlemek amacıyla birleşmeler devletin kontrolünde yapılmaktadır. Pazarlararası birleşme (bölgelerarası birleşme) ise farklı coğrafi bölgelerde faaliyet gösteren bankaların birleşmesidir ve buradaki amaç; farklı bölgelere dayalı riskleri veya maliyetleri azaltmak ve coğrafi büyüme sağlamaktır. Bölgelerarası birleşmelerde alan ekonomisi hedeflenmekte olup bu tür birleşmeler ölçek ekonomisi özelliği taşımamaktadır. Ürün ve müşteri çeşitliliği sağlanarak risk dağıtılmaya çalışılmaktadır.

Son yıllarda pazarlararası birleşmelerin sayısının arttığı görülmektedir. Avrupa Merkez Bankası Raporuna göre 2000 - 2004 arasında uluslararası banka birleşmelerinde %14 oranında bir artış olurken, 2005 - 2006 yılları arasında bu oran %38'e çıkmıştır. Rapora göre 2005 - 2006 yılları arasında 33 uluslararası banka birleşmesi yapılmış olup bu bankaların sermayelerinin toplamı Avrupa bölgesindeki toplam sermayenin yarısı kadardır. Bu birleşmeler Avrupada yer alan 16 ülke tarafından yapılmıştır. Bu birleşmeleri tetikleyen neden 'pazar riskinin' en aza indirilme isteğidir. Böylece bankalar da ülkelerde yaşanan krizlere daha dayanıklı olacaklardır.⁷ Son dönemde yapılan uluslararası birleşme ve satın almalara örnek verecek olursak HSBC Avrupa'da Safra Holding S A (Lüksemburg) ve Credit Commerciale de France-CCF'yi bünyesine katmıştır. 2007'de başlayan Türkiye'de yapılan Fortis - Dışbank birleşmesi de bu tür birleşmedir.

Birleşme sonrasında yönetim hakkının devredilme oranına göre de üç tür birleşme mevcuttur. Birinci tür çoğunluk edinme yoluyla birleşmedir ve bu türde bankalardan biri karar verme yetkisini elinde tutacak çoğunluğa sahiptir. İki banka da kendi personel, şube ağı ve yönetim ekipleriyle bağımsız yasal birimlerdir. Bu tür birleşmeler finansal kaldıraç sağladığı için yönetsel sorunları olan bankalar tarafından tercih edilir.⁸

⁷ http://ssrn.com/abstract_id=587265.

⁸ Finansal Kaldıraç, bir firmanın veya bankanın borç ödeyebilme niteliğini ölçen bir orandır. Bu oran toplam

İkinci tür ise "Tam Birleşme"dir. Tam birleşmelerde her iki bankanın da bağımsızlığının ortadan kalkması ve yeni tüzel kişilikle varlığını sürdürmesi söz konusudur. Burada sinerji yoluyla ölçek ekonomisi sağlanması mümkündür. Üçüncü bir tür ise "Banka Satın Alma" yoludur. Büyük bankanın küçük ölçekli bankayı satın almasıdır. Ekonomik olmayan şubeler kapatılarak personel sayısı azaltılır ve küçük bankanın etkinliğinin artırılması hedeflenir.

Yatay birleşmelerde ölçek ekonomisi hedeflenirken bölgelerarası birleşmelerde farklı kitlelere sunulan farklı ürünlerle riskin azaltılması amaçlanmaktadır. Bu amaçlar da çeşitli hipotezlerle açıklanmaktadır.

2. Banka Birleşmeleri Üzerine Teoriler ve Farklı Yaklaşımlar

Bankalar geçmişte ve günümüzde çeşitli nedenlerle birleşmeyi tercih etmektedir. Birleşmenin nedenleri zamana ve ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin bazı ülkelerde çoğunlukla yapılan birleşmelerin nedeni birleştirilen bankaların mali yapısındaki bozukluktan, bazı ülkelerde de birleşme nedeni bankanın gelirlerinin artırılmasının amaçlanmasıdır. Genel olarak banka birleşmelerinin nedenleri *yönetimsel, finansal, pazarlama, yasal, ekonomik ve teknik faktörlerdir*.

Dünya'da banka birleşmelerinin nedenlerini açıklayan çeşitli hipotezler ortaya atılmıştır. Berger'e göre banka birleşmelerini açıklayan 4 hipotez bulunmaktadır.⁹ Yönetici fayda maksimizasyonu hipotezi; Bu teoriye göre bankanın yöneticisi birleşmeyi yalnızca hisse sahiplerinin kârını arttırmak için değil, kendi faydasını maksimize etmek için ister. Yönetici birleşme yaparak daha büyük bir yapıda çalışmanın avantajlarından yararlanmak ister. Bu avantajlar: İş güvenliğinin sağlanması, maaş, mali haklar gibi yönetsel getirilerin artması, iş piyasalarında yönetim imajının artarak prestijinin artmasıdır.

aktiflerin toplam sermaye fonlarına oranı olarak ifade edilmektedir.

⁹ Alen N. Berger, Loretta J. Mester "Inside the Black Box: What Explains Differences in Efficiencies of Financial Institutions?", **Journal of Banking and Finance**, 21 (1997).

Yöneticilerin birleşmeden elde edecekleri fayda bazen kârsız banka birleşmesi girişimlerinde bulunulmasına da sebep olabilmektedir. Bazı birleşme tekliflerinde yönetici kendi faydasını maksimize etmek için hedef bankaya yüksek fiyatla birleşme teklif edebilmektedir ve kârlı olmayan bir birleşme girişimi söz konusu olabilmektedir. Ancak birleşmeler devlet denetiminde ve genelde hisse sahiplerinin de kontrolünde olduğundan bu gibi değerinin üzerinde yapılan birleşme teklifleri sonuçsuz kalabilmektedir. Bu teoriye göre yapılan birleşmenin sonucunda toplumsal refahta artış yoktur.

Çeşitlilik hipotezi; Bu teoriye göre birleşen bankalar ürün ve hizmet yelpazesini çeşitlendirerek müşterilerin artan ve çeşitlenen taleplerini karşılarken hem farklı ürünlerde riskini dağıtmış hem de gelirlerini arttırmış olacaktır. Günümüzde de ürün yelpazesini çeşitlendirmeye yönelik bütünüleyici birleşmeler yapılmaktadır. Örneğin; YKB-KOÇ birleşmesinde YKB'nin bireysel bankacılık odaklı yapısı elde edilmeye çalışılmış birleşmeden sonra da YKB şubeleri bireysel müşterilere hizmet verirken, ticari müşteriler Koçbank şubelerine devredilmiştir. Böylece biri 'Worldcard' gibi piyasada hakim, markalaşmış bir ürüne sahip olan, bireysel bankacılıkta öne çıkmış, diğeri ticari bankacılıkta iyi olan iki kurum bileştirilerek oluşturulan yeni yapıda ürün çeşitliliği sağlanmak istenmiştir.

Sinerji hipotezi; bu teoriye göre birleşmelerde amaçlanan iki ayrı birimin toplam değerinin ayrı ayrı toplamlarından fazla olmasıdır. Ölçek ve alan ekonomileri sağlanarak *sinerji etkisiyle maliyet düşüşü ve etkinlik artışı sağlanabilir*. Böylece hem hisse fiyatları hem de bankaların kârı artacaktır. Şöyle ki, ölçek ekonomisinden faydalanarak birleşen bankalar gereksiz şubelerin kapatılması, üst yönetim kadrolarının arındırılması ve atıl personelin işten çıkarılması yoluna gidilerek maliyeti düşürebilmekte ve sinerji etkisiyle kârlılığı arttırabilmektedir. Alan ekonomilerinde de birleşen bankalar farklı ürün ve hizmet yelpazelerini birleştirerek, birleşen bankalar arasında bilgi ve tecrübe aktarımı yapabilmekte ve daha düşük maliyetle daha çeşitli ürün piyasaya sunabilmektedir, bu da birleşen bankaların birleşme sonrasında kârlılıklarını arttırabilmektedir.

Sinerjinin banka birleşmeleri üzerine etkisini araştıran çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Sinerjiyi Gaudhan iki farklı şekilde ele almaktadır. Faaliyet sinerjisi: Faaliyet sinerjisi banka birleşmelerinde operasyon merkezlerinin, şubelerin, yönetim birimlerinin maliyet tasarrufu sağlamak amacıyla tekrar yapılandırılmasıyla sağlanabilmektedir. Finansal sinerji: *Birleşmelerin çoğu zaman sermaye maliyetini düşürdüğü görülmektedir*. Hızlı büyümenin gerekli olduğu ortamda, bankalar büyümenin gerektireceği finansmanı sağlamada güçlüklerle karşılaşılır. Büyümenin durdurulması veya zor durumda ise tasfiye yerine, beklenen büyümeyi sağlamada bu olanağa sahip başka bir banka ile birleşme çözüm olabilir. Banka birleşmelerinde ortaya çıkan sinerji, diğeri bir ifade ile; birleşme sonucu elde edilen ek net nakit akımlarının bugünkü değeri olarak ifade edilebilir.¹⁰

Shaver birleşme sonucu elde edilen ek net nakit akımlarının bugünkü değerini aşağıdaki formül ile ifade etmiştir.¹¹

$$\text{Sinerji} = V_{ab} - (V_a + V_b)$$

V_{ab} : Birleşme sonrası firmanın değeri

V_a : Birleşme öncesi A firmasının değeri

V_b : Birleşme öncesi B firmasının değeri

Değer artışı; oluşan yeni yapının gelecekte elde edeceği kârın bugüne indirgenmiş değeriyle birleşme yapmasalardı tek tek firmaların gelecekteki kârlarının bugüne indirgenmiş değeri arasındaki farktır. Bankalar maliyetlerin azalacağı, gelirlerinin artacağı beklentisiyle birleşme yapmakta olup birleşme sonrasında değer artışı olması amaçlanmaktadır.

$$\infty \text{ Sinerji} = \sum \Delta NA_t / (1 + r)^t \quad t=1$$

ΔNA_t : t zamanında bankanın birleşme öncesi nakit akımlarıyla birleşme sonrasındaki nakit akımları

¹⁰ Orhan Çelik, *Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1999), s.32.

¹¹ J. Myles Shaver, "A Paradox of Synergy = Contagion and Capacity Effects in Mergers and Acquisitions", *Academy of Management Review*, Vol.31, No:4, (2006), s. 963.

arasındaki farktır, yani birleşme sonrasında elde edilen ilave net nakit akımıdır.

$$\Delta NA_t = \Delta Y_t - \Delta C_t - \Delta T_t - \Delta AE_t$$

ΔY_t : Birleşmenin getirdiği ek gelir

ΔC_t : Birleşmenin getirdiği ek maliyet

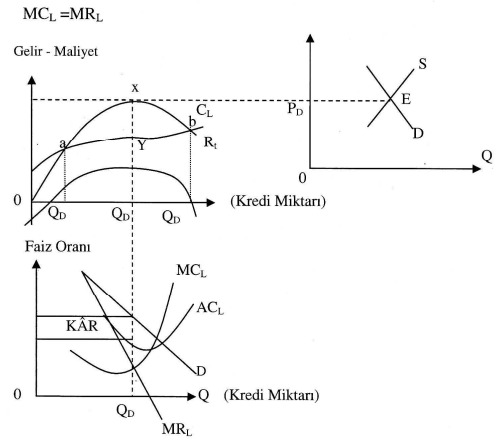
ΔT_t : Birleşmeden kaynaklanan ek vergiler

ΔAE_t : Birleşmeden kaynaklanan ek sermaye gereksinimleri

Yapılan her birleşme sonucunda sinerji etkisiyle değer artışı olması şüphelidir, ancak banka birleşmelerinde yaratılan sinerji sonucunda etkinliğin artması, giderlerin azalması, rekabet gücünün artması, finansal yapının düzenlenmesi gibi olumlu sonuçlar da oluşabilmektedir. Pazar payı hipotezi; Bu teoriye göre aynı pazarda birbirlerine rakip olan bankalar piyasaya hakim olabilmek için fiyat kırmak zorunda kalırken, bu bankalar birleşme yoluna giderlerse piyasadaki fiyat rekabeti azalır, birleşen bankaların pazar payı artar, tek fiyatla pazarda fiyat açısından avantajlı duruma gelen bankanın ürün fiyatı artarken maliyetleri de azalacağından birleşen her iki bankanın kârlılığı ve hisse fiyatları artar.

Benzer bir durum oligopol piyasalarında görülür ve oligopolcü firmalar fiyat ve miktar yönünden karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler. Firmalar sektörde varlıklarını devam ettirebilmek için piyasada diğer firmalarla aynı fiyatta bulunurlar. Firmalardan biri fiyatını düşürdüğünde anlaşma durumu bozulur ve piyasada fiyatlar düşer. Bu durumda toplumsal refahta artış yoktur. Banka birleşmeleri piyasada banka yoğunlaşmasına sebep olarak sektördeki rekabeti engelleyebilmektedir. Piyasadaki *banka yoğunlaşması* piyasanın *tam rekabetsiz uzaklaşmasına*, piyasada bulunan bankaların fiyatları belirlemede etkili olmasına ve sektöre girişlerin zorlaşmasına neden olmaktadır. Bankacılık sektöründe de rekabetin yetersiz olduğu, yoğunlaşmanın yaşandığı, yani az sayıda bankanın hakim olduğu oligopolistik bir yapı olup bankalar da fiyatlarını belirlerken karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenirler. Örneğin sektördeki bir banka sunduğu kredinin faiz oranını düşürdüğünde diğeri de düşürme yoluna gidecektir.

Ancak piyasada rakip olan bankalar birleştiklerinde tek tüzel kişilik olarak piyasada tek fiyatla varolacaklar, piyasadaki rekabet azaldığından bankaların yaptıkları işlemlerden elde ettikleri gelir artacaktır, bu da *toplumsal refahta düşüş* meydana getirecektir. Böyle bir durumda piyasada hakim duruma gelecek bankanın kredilere uygulayacağı faiz oranı bankanın verdiği kredi miktarına göre belirlenecek ve Şekil 2'de gösterildiği gibi (MC_L) marjinal maliyetin (MR_L) marjinal gelire eşit olduğu noktada kâr maksimize olacaktır.

Şekil 2.: Sektördeki Kredi Gücüne Sahip Bankanın Kâr Maksimizasyonu

(Kaynak: http://www.ekodialog.com/finansal_eko/fin_eko_konulari4.html)

Yapılan birleşmelerde sektörde oluşabilecek banka yoğunlaşmasını Altay çalışmasında Herfindahl-Hirschman Yoğunlaşma İndeksiyle açıklamıştır.¹² Yapılan çalışmaya göre herhangi bir endüstrinin tam rekabet veya monopole ne kadar yakın olduğu çoğunlukla n-firma yoğunlaşma endeksi (CRn) veya Herfindahl-Hirschman Yoğunlaşma İndeksi (HHI) ile ölçülmektedir. Herfindahl-Hirschman Yoğunlaşma İndeksi, endüstrideki her firmanın piyasa paylarının karelerinin toplamına eşittir. Yoğunlaşma oranı *1'den 0'a doğru ilerledikçe* ilgili endüstrinin monopolden tam rekabete

¹² N. Oğuzhan Altay, **Türk Bankacılık Sistemi**, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, (İzmir, 2006), s.125.

yöneldiği anlaşılır. Örneğin, ABD'de banka birleşme ve satın alma işlemlerinde *Herfindahl-Hirschman Yoğunlaşma İndeksi* değerleri dikkate alınmaktadır. Değerlerin belirli bir limiti aşması durumunda bu birleşmelere izin verilmemekte veya Unsal'ın (1998) belirttiği gibi HHI > 1800 olan ve dolayısıyla oligopol kapsamında değerlendirilen endüstrilerdeki şirket birleşmelerine, ancak çok titiz bir incelemeden sonra izin verilmektedir. HHI değerine göre elde edilecek katsayılar ve piyasa yapıları şu şekilde tanımlanmaktadır.

HHI < 1000 değeri, ilgili piyasanın tam rekabeti

HHI = 1000 - 1800 arasındaki değer monopolcü rekabeti

HHI > 1800 değeri, piyasanın oligopol piyasası olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, endüstrideki en büyük n firmanın endüstrideki toplam satışlarındaki yüzde payına göre belirlenen N - Firma Yoğunlaşma İndeksi değeri (CR_n) katsayısı, tam rekabette yaklaşık 0 iken, monopolde %100'dür. Bu indeks, HHI kat sayısında olduğu gibi, çoğunlukla 4 firma bazında hesaplanır. Hesaplanan 4 firmanın yoğunlaşma oranı (CR_n, n = 4) ilgili endüstrinin piyasa yapısını gösterecektir. İndeks değerine göre piyasa yapıları aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

CR_n < % 40 : İlgili endüstri monopolcü rekabet

CR_n > % 40 : İlgili endüstri oligopolcü

CR_n = % 40-% 60 : İlgili endüstri zayıf oligopol

CR_n > % 60 : İlgili endüstri kuvvetli oligopol durumundadır.

Kuvvetli oligopol, firmaların aralarında anlaşarak monopolcü gibi davranmaları olasılığının yüksek olması halini ifade etmektedir. Sonuç olarak pazar payı hipotezine göre birleşen bankalar piyasada fiyat açısından avantaj yaşarken, büyük hacimli bankaların birleşmesi piyasayı rekabet ortamından uzaklaştırabilmektedir. Sinkey de banka birleşmelerini vergi hipoteziyle açıklamıştır.

Vergi hipotezi; Vergi hipotezine göre birleşmeler ve satın almalar vergi yükümlülüklerini azaltabilecektir. Birleşmeden sonraki vergi borcu birleşmeden önceki toplam vergi borcundan küçükse vergi avantajı

sağlanmış demektir. Bu teoriye göre birleşmelerden sağlanabilecek vergi avantajı şu durumlarda oluşabilir, faaliyet zararına sahip banka başka bir banka ile birleştirilirse ilgili bankanın zararı, oluşturulan yeni yapının vergilendirilebilecek kazançlarından düşülebilir. Bir bankanın kârıyla diğer bankanın zararı birleştirilerek vergi tasarrufu sağlanabilir. Özellikle kârlı bankalar bu vergi avantajından yararlanmak amacıyla zararda olan bankalarla birleşme yoluna gidebilmektedirler. Bankalar ellerindeki fonu yatırım araçlarında değerlendirdiklerinde bu yatırımdan elde edilecek kârdan vergi doğmaktadır. Oysaki bu kaynakla banka satın alındığında böyle bir vergi gideri oluşmayacaktır. Diğer vergi avantajı da duran varlıklardaki artıştan kaynaklanmaktadır. Birleşmelerden sonra bankaların amortismanına tabi olan bilanço kalemlerinde artış olacak ve amortisman giderleri vergilendirilebilir gelirleri azaltacaktır. Günümüzde vergi kazançları banka birleşmeleri için teşvik edici olmakta olup Türkiye'de birleşmeler yasal otoritelerce vergi ve harç istisnalarıyla desteklenmektedir.

Teoriler içerisinde belirtilmeyen bankaların başka birleşme nedenleri de vardır. Mali yapıdaki bozukluk; sektördeki bankaların bir kısmının mali yapısının bozulması bankaları birleşmeye zorlamaktadır. Mali yapısında bozukluk olan bir banka ya kendi imkânlarıyla bu durumdan kurtulacak, ya birleşme yoluna gidecek ya da tasfiye olacaktır. Bankanın tasfiye olması durumunda mevduat sahiplerine mevduatlarının sadece sigortalı kısmı ödenecek, kalan tutar ödenmediğinden mevduat sahipleri mağdur olacaklardır, bununla birlikte banka çalışanları da işsiz kalacaktır. Devlet de sektörün olumsuz etkilenmesini ve işsizliği önlemek amacıyla sermaye yeterliliği zayıf bankaların tasfiyesini engellemek istemekte ve bu nedenle mali yapısı bozuk bankaların birleşmesini teşvik etmektedir.

Dünya'da siyasi iktidarın kararıyla birçok banka birleşmesi yapılmaktadır. Özellikle kamu bankalarının ağırlığının bulunduğu ülkelerde bu tür birleşmeler yapılmaktadır. Devlet mali açıdan sıkıntıda olan bankaları diğer bankalarla birleştirilerek sektörün bu durumdan olumsuz etkilenmesini engellemek istemektedir. Şöyle ki; sektördeki bir bankanın mali yapısındaki bozukluk nedeniyle batması piyasada güvensizlik yaratacak ve oluşan güvensizlik ortamı diğer bankaları da zor duruma düşürecektir. Bu durumda müşteri ve bankacılık

sektörü zarar görecektir. Bunun dışında kapanan bankalarda çalışanlar işsiz kalacağından istihdamı da olumsuz etkileyecektir. Devlet gerekli gördüğü zor durumdaki bankaları kurtarmak amacıyla birleşme yaparken hem sektörü olumsuzluklara karşı korumuş, hem de işsizliği önlemiş olmaktadır. Güven ve istikrarın çok önemli olduğu bankacılık sektöründe hükümet kontrolünden vazgeçilmemektedir. Örneğin birçok ülkede mevduatlar özerk ya da kamu yönetimindeki sigorta fonlarının güvencesi altındadır.¹³

3. Banka Birleşmelerinde Etkinlik ve Kârlılık Artışları

Verimlilik ve etkinlik artışı, banka birleşmelerinde amaçlananlardan biri de verimlilik ve etkinliğin artırılmasıdır. Etkinlik belli bir girdi düzeyinde elde edilen çıktının maksimum olmasıdır ve etkinlik artışı maliyetlerin azaltılması ve kârın artırılmasıyla mümkündür.¹⁴

Bankacılıkta etkinlik, bankalararası rekabetin artması, maliyetlerin düşmesi, monopolistik rantın ortadan kalkması ve daha uygun fiyatlarla mevduat toplanması, karşılığında da firmaların uygun koşullarda kredilendirilmesi demektir. Bankaların analizinde mikro ekonomiye konu olan diğer firmalar gibi faaliyette bulunduğu ölçek, aktif ve pasiflerin kompozisyonu, bankanın verdiği kredilerin faiz oranı, vadeli-vadesiz hesaplardan elde ettiği getirileri ele alınır.¹⁵

Birleşmenin verimlilik ve etkinlik üzerindeki etkisi; "*kredi / aktif, personel gideri / aktif, faiz dışı gider / toplam gider*" rasyolarıyla hesaplanabilmektedir.

Birleşen bankaların ölçek ekonomisinden yararlanarak elindeki kaynakları daha verimli kullanması; gereksiz şubelerin kapatılması, atıl personelin işten çıkarılması, üst yönetim kadrolarının yeniden düzenlenmesi maliyetleri düşürerek etkinliği artırabilir. Ve-

rimlilik ve etkinlik artışının hedeflendiği banka birleşmelerinde biri kurumsal diğeri bireysel bankacılıkta iyi olan iki banka birleştirilerek yeni yatırım harcaması yapmadan güçlü bir banka oluşturularak verimlilik artışı sağlanabilir.

Banka birleşmelerinin nedenlerinden biri de "alan ekonomilerinden" yararlanarak geniş şube ağına ve coğrafi yaygınlığa ulaşılmasıdır. Alan ekonomileri (*economies of scope*) birden fazla ürün üretmenin maliyetinin her ürünün ayrı ayrı üretilmesi durumundaki maliyetler toplamından küçük olmasıdır.¹⁶ Alan ekonomisi bankanın faaliyet alanının genişlemesiyle maliyetlerin azalması ve kârlılığın artması durumunda sağlanır.

Genellikle bankalar birleşerek faaliyette bulunamadıkları bölgelere ulaşmak ve şube sayısını arttırmak isterler. Böylece farklı bölgelerde ürün çeşitlenmesi olacağından hem risk azalacak hem de farklı ürünler maliyetleri fazla arttırmadan diğer bankanın mevcut yapısıyla her iki bankanın müşterilerine de sunulabilecektir. Müşteriye kolay ulaşabilme açısından da şube ağı önemlidir. Nitekim, bankalar çek, senet, kredi kartı gibi hizmetlerinin aksamaması için geniş şube ağına ihtiyaç duyarlar. Bankalar müşteri odaklı butür talepleri karşılayabilmek için büyüme eğilimlerini sürdüreceklerdir. Bu sebeptendir ki bankalar yönünden birleşme ve satın almalar, daha az maliyetli olduğu gerekçesiyle büyüme süreci ve kârlılıkla birlikte teşvik edilmiş olacaktır.¹⁷

Şöyle ki, YKB-Koç birleşmesiyle de teknolojik altyapının birleşmesinin avantajlarından yararlanılmış sistemsel olarak 2 bankanın müşterilerinin bilgilerine aynı anda ulaşılabilmiş ve YKB Worldcard müşterisi olmayan tüm bireysel Koçbank müşterilerine Worldcard gönderilmiştir. maliyetli teknoloji yatırımları hesaba katıldığında tasarruf sağlayıcı bir etkidir.

¹³ S. Yıldırım, Türkiye Mali Kesiminde Bankacılık Sektörünün Gelişimi, **Araştırma Raporu**, No AGD/9123, (Ankara: SPK, 1991), s. 24.

¹⁴ Bankaların kârını gösteren rasyolar; net kâr/toplam aktif, net kâr/özsermaye.

¹⁵ Emin Ertürk, "Banka Firmaları Piyasası: Mikro Ekonomik Bir Yaklaşım", **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt V, Sayı 2, Kasım 1984, s.120.

¹⁶ Erdal M. Ünsal, **Mikro İktisat**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, (Ankara: Kutsal Ofset Matbaacılık, 1998), s.277.

¹⁷ Ö.F.Çolak & N. Coşkun, "Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Banka Birleşmeleri" içinde: **Finansal Piyasalar ve Para Politikası Ömer Faruk Çolak**, (Ankara: Gazi Kitabevi, 1996), s.143.

Diğer yandan teknolojik altyapının birleştirilmesi yüksek maliyetli teknoloji yatırımları hesaba katıldığında tasarruf sağlayıcı bir etkidir.

Bankalar rekabetin artması nedeniyle birleşmeleri savunma amaçlı da kullanılmaktadırlar. Yani birleşerek güçlenen diğer bankalardan korunmak için yollar aramaktadırlar. Sektörde varlığını devam ettirmek isteyen bankalar, güçlü bankalar tarafından satın alınmak için birleşmeyi tercih etmektedirler. Savunmanın aksine mevcut büyüklüğü ile pazarda rekabet edemeyen bankalar, sektördeki diğer büyük bankalarla birleşmek istemektedirler. Bu bankaların büyük bankalarla birleşebilmesi için, pazarda dikkate değer bir büyüklüğe sahip olmaları gereklidir. Örneğin; büyük bankalarla birleşmeyi tercih eden bankanın bir ürünü piyasada çok fazla tanınan ve rağbet gören markalaşmış bir ürün olabilir, YKB'nin worldcard'ı gibi. Banka birleşmeleri sonucunda alan ve ölçek ekonomilerinin sağlanması, verimlilik ve etkinlik artışı istenen sonuçlardır. Ancak her birleşme sonucunda bu olumlu değişiklikler olmayabilir.

3.1. Birleşmelerden Doğan Etkinlik Artışlarının Ölçülmesi

Yapılan banka birleşmelerinde verimlilik, etkinlik artışı, kâr sağlama, coğrafi yaygınlaşma, geniş şube ağına ulaşma, ölçek ve alan ekonomilerinden yararlanma, ürün çeşitlenmesi ve risk azalması hedeflenirken, birleşmelerin sonrasında bu hedeflerin gerçekleştirileceği şüphelidir. Yapılan birleşmelerin oluşan yeni yapı üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri çeşitli değişkenlerin incelenmesiyle bulunabilmektedir. Şöyle ki; birleşmelerin performans üzerine yarattığı sonuçlar bankaların birleşme öncesi ve sonrası kârlılık ve etkinlik durumları incelenerek görülebilir.

Birleşmelerin kârlılık üzerine etkisi, birleşmeden sonra şirketin özkaynak getirisi ve aktif getirisiyle hesaplanır. Etkinlik üzerine etkisi ise, işgücü maliyet oranı ve faaliyet giderleri oranıyla birleşme öncesi ve sonrası değerleri karşılaştırılarak ölçülebilir. Faaliyet kârı da şu şekilde hesaplanabilir:

$Faaliyet\ kârı = net\ faiz\ geliri + faiz\ dışı\ gelir - faiz\ dışı\ gider.$ $Özkaynak\ verimliliği = net\ kâr / aktif$ $İşgücü\ maliyet\ oranı = personel\ ücretleri / toplam\ ak-$

$tifler.$ $Faaliyet\ giderleri\ oranı = toplam\ faaliyet\ giderleri / toplam\ aktif.$

Aydoğan ve Çapaoğlu'na göre bankacılıkta etkinlik, bankaların tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasında mali aracılık işlevini yerine getirmesi biçiminde tanımlanmaktadır.¹⁸ Etkin bir bankacılık sistemiyle daha fazla tasarrufun daha fazla yatırıma dönüştürülmesi mümkün olabilmektedir.

Aslında bankacılıkta etkinlik, bankacılıkta rekabetin artması, maliyetlerin düşmesi, monopolistik rantın ortadan kalkması ve daha uygun fiyatlarla mevduat toplanması ve firmalara uygun koşullarda kredi kullanılmasıdır. Yapılan ulusal birleşmeler sonrasında ölçek ekonomisinden yararlanarak maliyetler düşürülebilir, piyasada rekabet artabilir ve yapılan birleşme sonrasında etkinlik artışı sağlanabilir. Birleşme sonrasında maliyetlerin düşürülmesi, personel ve şube sayısı azaltılarak ve üst yönetim kadroları arındırılarak mümkün olabilir.

3.2. Birleşmelerin Ardından Doğabilecek Olumlu ve Olumsuz Sonuçlar

Aynı büyüklükteki küçük bankaların birleşmesiyle sinerji ve pazar payı artışıyla brüt gelir artışı olabilmektedir. Büyük bankaların birleşmesinde ise birleşme sonrasındaki brüt gelir artışı fiyat artışıyla sağlanabilmektedir. Yani, maliyet açısından bir etkinlik artışı her zaman mümkün olmamaktadır. AB ülkelerinde alıcı bankalar satın alma öncesinde sektör ortalamasının üzerinde bir kârlılık gösterirken, satın alma sonrasında likidite darlığına neden olabilecek yatırıma yöneliklerinden kârlılık düşüşüyle karşı karşıya kalabilmektedirler.¹⁹

Satın alınan bankalar ise satın alma öncesi dönemlerde kârlılık ve etkinlik oranları kötüyken (düşük faiz marjı, yüksek faaliyet gideri, vs.) satıldıktan sonraki dönemde de artması beklenen etkinliğe kısa dönemde ulaşamamaktadırlar. Satın alınan bankanın düşük

¹⁸ K. Aydoğan & G. Çapaoğlu, **Bankacılık Sistemlerinde Etkinlik ve Verimlilik: Uluslararası Bir Karşılaştırma**, 397, (Ankara, MPM Yayınları, 1989), s.23.

¹⁹ A.N. Berger, "The Efficiency of Financial Institutions", **Journal of Banking and Finance**, Sayı: 17, (1993), s.232.

finansal kaldıraç oranı veya düşük faiz marjından dolayı satın almaların hemen sonrasındaki yıllarda performans düşüktür.²⁰ Birleşmelerin oluşan yeni yapıdaki etkinlik üzerine etkilerini araştıran çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri de Rhoades'in 1993'te 1984-1986 yılları arasında ABD'de 898 yatay banka birleşmesini inceleyerek yaptığı çalışmadır.²¹

Yapılan bu araştırma sonucunda; birleşme operasyonlarının sonrasında etkinlik artışının çok belirgin olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada birleşme öncesi ve sonrası 3'er yıllık dönemler incelenerek olağandışı gider kalemleriyle ortalama uzun dönem gider performansı incelenmiştir. Araştırma sonucunda yatay birleşme yapan bankaların ölçek ekonomisinden faydalandıkları, ancak piyasada rekabeti engelleyici yoğunlaşma olusturabildikleri gözlenmiştir. Bu yüzden sağlanan etkinlik artışı ile yoğunlaşma karşılaştırıldığında net sonuç toplumsal refah kaybı olabilmektedir.

Öte yandan, birleşen bankalar piyasada banka yoğunlaşmasına sebep olarak sektördeki rekabeti engelleyebilmektedir. Şöyle ki; birleşen bankalar piyasada banka sayısının azalmasına bağlı olarak banka yoğunlaşmasına sebep olabilir. Bu da rekabeti engelleyerek kaynakların etkin kullanılmamasına sebep olup üretimi daraltıcı etki yapabilir. Bu durum ülkenin ekonomisi açısından olumsuz sonuç doğurup büyüme üzerinde negatif sonuçlar oluşturabilmektedir. Ayrıca, birleşmeler sonucu piyasada oluşan yoğunlaşma bankaların personel çıkarma yoluna gitmesiyle ülkenin istihdamı üzerinde olumsuz etki meydana getirebilir.

Ayrıca birleşen bankalar piyasada hakim duruma gelebilir ve piyasada fiyatları belirlemede baskın olabilirler. Piyasada birbirine rakip bankaların birleşmesi rekabeti azaltacak ve oluşan yeni yapının piyasa gücü böylece artmış olacaktır. Ancak günümüzde ülkelerde banka birleşmeleri yoğunlaşmayı engellemek

amacıyla devlet kontrolüyle yapılmaktadır. Birleşmeden sonra oluşan yeni yapı daha düşük maliyetle finansal kaynak temin edebilir ya da ölçek ekonomisinden yararlanarak maliyetleri düşürebilir ve böylece daha düşük fiyatla piyasada bulunabilir, bu durumda diğer bankalar rekabet edemez duruma geleceklerdir. Rekabetin az olduğu bir ortamda hakim banka fiyatların belirleyicisi olacak ve böylece yapılan birleşme sonucunda banka açısından yüksek kâr, yüksek fiyat gibi olumlu sonuçlar oluşurken, toplum açısından toplumsal refah kaybı oluşacaktır.

Bankacılıkta piyasa yoğunlaşması sektörde birkaç bankanın hakim duruma gelmesiyle mümkün olacaktır. Bankacılık sektöründe piyasa yoğunlaşmasını belirlemek için birbirine alternatif olan kurumların sayısına ihtiyaç vardır. Yoğunlaşma derecesini belirleyen tekniklerden biri de HHI'dir. Bu teknikle birbirine rakip kurumların büyüklüklerine göre ölçümleme yapılmaktadır. Her kurumun sahip olduğu mevduat payının karelerinin toplamı HHI'yı vermektedir. HHI değeri sıfır (0)'a yaklaştıkça her banka piyasadaki mevduatın bir kısmını elinde bulunduruyor demektir. HHI değeri arttıkça piyasadaki yoğunlaşma artıyor anlamına gelmektedir. Piyasada yoğunlaşma olması diğer bankaların piyasaya girişlerini zorlaştırmaktadır ve piyasayı tam rekabetten uzaklaştırmaktadır. Böylece hakim banka ürün fiyatlarını artıracak mevduat faizlerini düşürecektir. Daha çok yatay birleşmeler sonucunda piyasada yoğunlaşma oluşmaktadır ve piyasa tam rekabet koşullarından uzaklaşabilmektedir.

Birleşmeler sonucunda piyasada oluşan yoğunlaşmayı araştıran birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri Altay'ın 1999-2005 yılları arasındaki verilerle yaptığı analizdir. Türkiye'de yaşanan krizlerden sonra 1999'da 81 olan banka sayısı 2002 yılında 54'e gerilemiş ve azalan banka sayısının piyasada meydana getirdiği yoğunlaşma hakkında Altay, CR_n katsayısına göre bir analiz yapmıştır. Bu çalışma 1999-2005 yılları arasında piyasadaki 4 büyük banka olan Ziraat Bankası, Akbank, İş Bankası ve Garanti Bankası'nın piyasa payları veri alınarak yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Tablo 3.6'da görüldüğü gibi, 4 bankanın piyasadaki toplam payı 1999 yılı aktiflerde %40 iken,

²⁰ V. Rudi Vennet, "The effect of mergers and acquisitions on the efficiency and profitability of EC credit institutions", **Journal of Banking and Finance**, Sayı: 20, (1996), s.1531.

²¹ Sümer, Serdar, "Banka Birleşmeleri", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Şubat-Mart, Sayı:5 (2000), .3.

2002 yılında %49.5, 2005 yılında ise %53.91 olurken, toplam kredilerdeki payı %35 iken, %42.4 daha sonra da %47.84 olmuş ve toplam mevduatı ardaki payı ise %44.9 iken, 2002 yılında %52.2, 2005 yılında ise %56.49 olmuştur. 2006 ve 2007 yıllarında ise yine aynı dört banka sektörde ağırlıklı paya sahip olup, aynı dört bankanın 2006 yılı aktiflerdeki toplam payı %52 iken, 2007 yılında %53, toplam kredilerdeki payı 2006 yılında %47 iken, 2007 yılında da %47 ve toplam mevduatlardaki payı ise 2006 yılında %54 iken, 2007 yılında %55 olmuştur. TBB verilerine göre hazırlanan Tablolar ve rasyolar aşağıda sırasıyla gösterilmiştir.

Tablo 3.1 : Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması (2001)

Bankalar	Toplam Aktif (mia TL)	Pay %	Toplam Kredi (mia TL)	Pay %	Toplam Mevduat (mia TL)	Pay %
Ziraat Bankası	29.312.782	17.3	4.279.552	11.5	20.524.878	17.6
İş Bankası	17.029.461	10.6	4.807.737	13.0	11.795.264	10.1
Akbank	16.392.740	9.6	3.958.663	10.7	11.432.358	9.8
Garanti Bankası	16.143.925	9.5	3.968.973	10.7	10.085.354	9.6
Bankacılık Sektörü	169.221.322	100	37.085.766	100	116.646.946	100

Kaynak: N. Oğuzhan Altay, "Türk Bankacılık Sistemi", (İzmir, 2006), 133.

Bankalar	Toplam Aktif (mia TL)	Pay %	Toplam Kredi (mia TL)	Pay %	Toplam Mevduat (mia TL)	Pay %
Ziraat Bankası	37.689.012	17.7	4.763.903	8.4	27.957.076	19.6
İş Bankası	24.452.559	11.5	6.282.849	11.1	16.595.823	11.6
Akbank	23.731.290	11.1	7.234.647	12.8	16.720.074	11.7
Garanti Bankası	19.563.059	9.2	5.658.648	10.0	13.163.403	9.2
Bankacılık Sektörü	212.675.488	100	56.370.271	100	142.387.988	100

Tablo 3.2: Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması (2002)

Kaynak: Oğuzhan Altay, "Türk Bankacılık Sistemi", (İzmir, 2006), 133.

Tablo 3.3: Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması (2003)

Bankalar	Toplam Aktif (mia TL)	Pay %	Toplam Kredi (mia TL)	Pay %	Toplam Mevduat (mia TL)	Pay %
Ziraat Bankası	46.655.144	18.69	5.498.439	7.86	33.851.826	21.06
İş Bankası	31.062.770	12.44	8.579.098	12.26	19.561.606	12.17
Akbank	29.484.259	11.8	8.717.455	12.46	19.103.202	11.88
Garanti Bankası	22.391.651	8.97	6.870.823	9.82	14.400.740	8.96
Bankacılık Sektörü	249.749.773	100	69.990.148	100	160.812.250	100

Kaynak: Oğuzhan Altay, "Türk Bankacılık Sistemi", (İzmir, 2006), s. 133.

Tablo 3.4: Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması (2004)

Bankalar	Toplam Aktif (mia TL)	Pay %	Toplam Kredi (mia TL)	Pay %	Toplam Mevduat (mia TL)	Pay %
Ziraat Bankası	56.994.364	18.59	9.135.149	8.84	45.382.201	22.99
İş Bankası	38.513.774	12.56	12.451.842	12.06	24.320.442	12.32
Akbank	34.913.412	11.39	12.939.200	12.53	19.918.425	10.09
Garanti Bankası	26.267.917	8.57	10.501.376	10.17	17.612.241	8.92

Kaynak: Oğuzhan Altay, "Türk Bankacılık Sistemi", (İzmir, 2006), s. 133.

Tablo 3.5: Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması (2005 Ocak – Ekim)

Bankalar	Toplam Aktif (YTL)	Pay %	Toplam Kredi (YTL)	Pay %	Toplam Mevduat (YTL)	Pay %
Ziraat Bankası	59.893	16.44	12.433	9.11	46.952	20.32
İş Bankası	55.567	15.25	18.658	13.67	32.752	14.17
Akbank	48.636	13.35	19.464	14.26	30.760	13.31
Garanti Bankası	32.325	8.87	14.742	10.8	20.083	8.69

Kaynak: N. Oğuzhan Altay, "Türk Bankacılık Sistemi", İzmir, 2006, s. 133.

$CR_n < \%40$ monopolcü rekabet $CR_n > \%40$ oligopolcü rekabet $CR_n = \%40 - \%60$ zayıf oligopol $CR_n > \%60$ kuvvetli oligopol olduğunu düşündüğümüzde 4 bankanın piyasa payı verileriyle yapılan çalışmaya göre 2002 - 2005 yılları arasında piyasada zayıf oligopol şartları geçerli olmuştur.

Tablo 3.6: Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı (1999-2005)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam aktif	40	40	37	49.5	52	51	54
	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Monopolcü rekabet	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol
Toplam kredi	35	34	45.9	42.4	42	43	48
	Monopolcü rekabet	Monopolcü rekabet	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol
Toplam mevduat	44.9	45.6	46.15	52.2	54	54	57
	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol	Zayıf oligopol

Kaynak: N. Oğuzhan Altay, "Türk Bankacılık Sistemi", (İzmir, 2006), s. 133.

Avrupa'da yapılan birleşmeler sonucunda oluşan yoğunlaşmayı araştırmak amacıyla Beitel ve Schiereck tarafından bir çalışma yapılmıştır ve yapılan bu çalışmaya göre 1997- 2005 yılları arasında Avrupa ülkelerinden Belçika, Finlandiya ve Hollanda'da toplam 5 banka sektör aktiflerinin %80'ine hakim olmuştur. Yapılan bu çalışma sonucunda ulusal banka birleşmeleri-

nin piyasada yoğunlaşma meydana getirdiği sonucuna varılmıştır.²²

Yapılan yatay birleşmeler sonucunda piyasalarda yoğunlaşma oluşabiliyorken, uluslararası birleşmelerin piyasaya böyle bir etkisi yoktur. Uluslararası birleşmelerin sonucunda alan ekonomisinden yararlanma, coğrafi çeşitlilik sağlanarak riskin dağıtılması amaçlanmaktadır. Alan ekonomisinin söz konusu olabilmesi için, faaliyet alanının genişlemesine bağlı maliyetlerin azalması ve kârlılığın artmasıyla mümkündür.

Banka birleşmelerinin alan ekonomisi yaratma özelliği hakkında çelişkili sonuçlar vardır. Bazı araştırmacılar birleşmelerin alan ekonomisi sağladığını savunurken bunu reddeden hatta tersine bir etkiye (scope diseconomies) sahip olduğunu iddia eden çalışmalar da vardır. Bu alanda yapılan çalışmalardan biri Rhoades'e aittir. Rhoades, coğrafi çeşitlenmeyi sağlayan banka birleşmelerinin verimliliği artırma amacına ulaşmada daha başarılı olduğunu iddia etmiştir. Hughes'un çalışması da bunu desteklemektedir. Hughes'un ABD'deki birleşmeler hakkında yaptığı çalışmaların sonuçları şöyledir: Birleşmeler komşu eyaletlerde değil de, coğrafi çeşitlilik sağlayacak şekilde farklı bölgelerde gerçekleşirse bankaların verimliliğinde belirgin artışlar yaşanacaktır ve coğrafi çeşitlilik yaratacak birleşmelerde kısa süre önce birleşme yaşamış bankaların verimlilik artışı daha az olacaktır.

Grayle Delong tarafından yapılan çalışmalar da coğrafi farklılaşmayı hedefleyen birleşmelerin uzun vadede verimliliği olumlu etkileyeceğini göstermiştir. Birleşmeler sonucunda genellikle küçük bankaların şube ağlarını, pazar paylarını genişlettikleri görülürken büyük bankalar için ise gereksiz şubelerin kapatılması, fazla personelin işten çıkarılması, operasyon merkezlerinin birleştirilmesi gibi maliyet düşürücü sonuçların olduğu görülmektedir.

Birleşmeler sonrasında birleşen bankalar için de olumsuz sonuçlar oluşabilir. Şöyle ki; birleşen bankalar

benzeri iş kollarında faal olursa birleşmeden doğacak sinerji azalabilir, bazı işlerde mükerrerliğe sebep olabilir ve birleşen bankalar açısından bu bir dezavantaj oluşturabilir. Örneğin; Socgen ve BNP birleşmesinde bu durum göz önüne alınmıştır. Hedef bankanın nispi büyüklüğü de birleşme sonrasında uyum sorunları doğurmaktadır. Büyüklük açısından birbirine yakın bankalar birleştiğinde her iki banka çalışması da birbirine üstünlük sağlamayacaktır.

Birleşen bankalar için olabilecek diğer olumsuz sonuç ise birleşme aşamasındaki dönemde yaşanan müşteri ve deneyimli personel kaybıdır. Birleşme sürecinde müşteriler yaşanan karmaşada başka bankalarla çalışmaya başlayabilir ve birleşen bankaların yetenekli personeli rakip bankalar tarafından transfer edilebilir. Böyle bir durumda yapılan birleşmenin hemen sonrasında beklendiği kadar kâr artışı sağlanamayabilir.

Birleşme sonrasında yaşanan en büyük sorun aslında operasyonel konularda olmaktadır. Bunlar, birleşen her iki bankanın bilgi, muhasebe, iç kontrol, risk yönetimi sistemlerinin entegrasyonu gibi konulardır. Ülkenin mevduat ve piyasa uygulamalarının birbirleriyle farklı olmasından dolayı yapılan uluslararası birleşmelerde de birleşme sonrasında birçok sorunla karşılaşılması doğaldır. Sonuç olarak; yapılan başarılı birleşmeler sonucunda maliyetlerin düşmesi, kârlılık artışı gibi olumlu sonuçlar yaşanabiliyorken, rekabetin azalması ve toplumsal refah kaybı gibi ülke açısından da olumsuz sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir.

4. Dünya'da Bankacılık Sektörünü Değişime Zorlayan Faktörler ve Birleşmelerin Nedenleri

Dünya'da banka birleşmelerinin nedenleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılanmasına zemin hazırlayan ve sektördeki değişime zorlayan birçok neden vardır. ABD'de yaşanan birleşmelerin nedeni bankaların kârlılıklarında yaşanan düşüştü. Şöyle ki; bankalar piyasadan düşük maliyetle fon toplatabiliyorken finansal piyasalardaki gelişmelerden sonra banka dışı kurumlar müşterilere yüksek getirili yatırım araçları sunmuşlar ve bankalar da piyasada rekabet edebilmek için mevduata verdikleri faizleri arttırmış-

²² Patrick Beitel, Dirk Schiereck, "Value Creation at the Ongoing Consolidation of the European Banking Market", **Working Papers, No: 05/01, Institute for Mergers and Acquisitions**, (2001), s. 25.

lardır. Fon toplama maliyeti artan bankaların kârlılıkları düşmüş ve birleşme kârlılıklarının arttırılması için bir çözüm olarak görülmüştür. Kredi nedeniyle mali yapısı bozulan bankaların bir kısmı tasfiye olurken bir kısmı da diğer bankalarla birleştirilmiştir.

1980'lerden sonra küresel ölçekte genel ekonomik yapıda oluşan değişiklikler, yaşanan krizler, piyasalarda yaşanan rekabet, banka dışı kurumların bankacılık faaliyetinde bulunması ve yasana rekabetten dolayı faiz marjlarının daralması, kârlılığın azalması bankacılık sektörünün değişime uğramasına zemin hazırlamıştır. 1980'lerde Bretton Woods sisteminin çökmesiyle dünya ekonomisinde büyük değişiklikler yaşanmıştır. Dünya ekonomisinde seksenli yılların başlarında yaşanan durgunluktan 1982 yılı ortalarında çıkılmasının ardından, özellikle bankacılık alanında uluslar arasılaşma yönünde önemli gelişmeler vardır.²³ 1987 yılında yaşanan borsa kriziyle de deregulation dönemi başlamıştır. Faiz oranları yükselmiş, banka bilançolarının aktif tarafı bundan olumsuz etkilenmiş, sorunlu kredi hacimleri artmıştır. Bu yaşananların yanında sektördeki rekabet, maliyetlerin artması bankaları zor durumda bırakmış ve bu yaşananlar sonrasında yeniden yapılanma kaçınılmaz olmuştur. Dünya'da yaşanan finansal krizlerden sonra da devlet müdahalesiyle bankacılık sektörü değişime uğramıştır. Dünya'da bankacılık sektörünün değişime uğramasına zemin hazırlayan finansal krizler 1997 yılında Güneydoğu Asya ülkelerinde başlayan ve 1998 yılının ikinci yarısında Rusya'da yaşanan finansal krizlerdir.

Güneydoğu Asya ülkelerinde bankalar dış piyasadan aldıkları borçlarla müşterilerine kredi vermiştir. Kısa vadeli yabancı sermaye ile konut yatırımları finanse edilmiş ve bu yatırımlardan döviz girişi sağlanamamıştır. Bankalar dış borçlarını ödeyemez duruma gelmiştir. Bankaların kısa vadeli borçlanarak uzun vadeli yatırımları finanse etmesi, bu bankaları zor durumda bırakmış, Güneydoğu Asya ülkelerinde kriz yaşanmasına ve bankaların yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. Kriz, Temmuz 1997'de Tayland'ın yerel para birimini devalüe etmesiyle başlamış, Tayland, Malezya,

Endonezya, Filipinler ve Güney Kore'de ortaya çıkmıştır.²⁴

Finansal krizlere neden olan faktörler; finansal panik, etik zarar krizi, disorderly workout ve balonun patlaması şeklinde dört başlık altında incelenmektedir. Krizlerin arkasındaki temel etkenlerden biri yaşanan finansal paniktir. Piyasada güven sarsılması olduğunda borç verenlerin borç verdikleri kurumlardan kredilerini geri çağırılmaları durumunda oluşur. Kısa vadeli borçların kısa vadeli varlıklardan fazla olması veya ortada en son borç verici olmaması halinde finansal panik ortaya çıkabilir. Her kredi veren diğer kredi verenlerin de aynı şekilde hareket edeceğini düşünerek kredisini geri çağırır ve oluşan panikten dolayı kriz meydana gelir.

İkinci bir etken de "etik zarar" olgusudur. Etik zarar; sigortalı bir mala sigortası olduğu için normalde gösterilenden daha az özen gösterilmesidir. Bankalar dışarıdan aldıkları fonları fonların geri ödeneceğine dair devlet garantisi bulunan bir ortamda alıyor ise, bankacılıkta etik zarar oluşabilir. Bankalar yeterli sermayeye sahip değillerse ve yeterince denetlenmiyorlarsa aldıkları fonları çok daha riskli yatırımlara yönlendirebilirler. Diğer bir faktör ise "disorderly workout" denilen süreçtir. Böyle bir durumda, tüm kredi verenler aynı borçlunun üzerine giderse borçlu batmayacak olsa bile batar. Borç veren bankalar borçlu bankaların üzerine giderse borçlu banka borcunu ödeyebilmek için kredi verdiği firmalardan kredisini geri çağırır, böylece batma riski olmayan firmalar ve bankalar zor durumda kalabilirler. Balonun şişirilmesi ve sonunda patlaması olgusu da bir diğer faktördür. Spekülatörler fazla kazanç sağlamak amacıyla bir finansal varlığı gerçek değerinin üzerinde bir değerden satın alır ve piyasada balon oluşur. Balon her devrede biraz daha şişer ve patlar.

Kriz öncesi dönemde gelişmiş ülkeler fonlarını Güneydoğu Asya ülkelerine yönlendirmişlerdi. Bu ülkeler de yabancı fonları çekmek için yüksek faiz ve sabit kur uyguladı. Yerel para birimi dolar bandına bağlanarak sabitleşmiş ve yabancı para böylece devalüasyon riskinden arındırılmıştı. Bu dönemde Güneydoğu Asya ülkelerine dışarıdan gelen para banka ve finans

²³ Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, (İmge Kitabevi, Ankara, 1998), s. 208.

²⁴ Türkiye Garanti Bankası, **Asya Krizi Raporu**, (Ocak 1999), s. 1-24.

kurumlarına girmiştir. Bankalarda yurtiçinde imalat sanayi gibi ihracatı arttırıcı sektörler kredi vermek yerine gayrimenkul gibi kısa dönemde yüksek getirili sektörler kredi vermiştir. Bu dönemde imalat sanayine yatırım yapmak çok fazla sermaye gerektiriyordu ve gayrimenkul piyasasında da fiyatlar artınca kısa dönemde yüksek getiri sağlamak isteyen yatırımcılar gayrimenkul sektörüne yöneldiler. Kurun sabitlenmesi de devalüasyon riskini kaldırmış ve gayrimenkule fazla yatırım yapılmıştır. Piyasada ev ve işyerlerine arz fazlası oluşmuş ve bankaların verdiği gayrimenkul alımını finanse eden kredilerin ödenmesinde sorun yaşanmaya başlanmıştır.

Güneydoğu Asya ülkeleri için Japonya en büyük ihracatçı, ithalatçı, yatırımcı ve kreditor olduğundan Japonya'nın 1990'larda resesyona (durgunluğa) girmesi Güneydoğu Asya krizinin önemli sebeplerinden olmuştur. Japonya 1980'lerde para arzını hızlı bir şekilde arttırmış, buna bağlı hisse senedi ve arazi fiyatları da artmıştır. 1990'larda politika değişikliği yaparak parasal büyümede frene basılmıştır. Bu durum hem Güneydoğu Asya'ya akan parayı azalttı, hem de Japon ekonomisini durgunluğa itti. Japonya'da borsa düştü, enflasyon deflasyona dönüştü, batık krediler arttı ve ekonomik büyüme yavaşladı. Asya krizi hem panik, hem disorderly workout, hem etik zarar krizi, hem de balonun patlaması krizleri için iyi bir örnektir. Yüksek tutardaki sermaye kaçışını engellemek amacıyla kur sabit tutulmaya çalışılmış fakat kur hızla artmış, yerel para devalüe olmuştur. Yerel paranın değerinin düşmesiyle iflaslar ve bankacılık sektöründe batık krediler artmıştır. Hem dış fonların kesilmesi, hem de bankacılık sektörünün sermaye kaybına uğraması bankaların kendi limit tahsislerini ve kredi kullandırmalarını durdurdu.

Bankalar bozulan sermaye yeterlilik rasyolarını hem kendi devletlerinin hem de IMF'nin baskısı altında düzeltmeye çalıştı. IMF paketinde yer alanlar; acil banka kapamaları ve sermaye yeterlilik rasyolarının tutturulması. 1997'nin sonuna kadar uygulanan IMF krizle mücadele modelleri krizin derinleşmesine neden olmuştur. Asya krizinin çıkma nedenlerinden biri de *bankacılık sektörünün* denetimden uzak olmasıdır. Endonezya'da kamu kuruluşları bankalardaki mevduatlarını

çekerek, devlet tahvillerine yatırımları konusunda uyarıldı, böylece zaten likidite sıkışıklığı yaşayan piyasalar tamamen zor durumda kaldı ve faizler iyice arttı. Böylece finansman firmaları kapanmış, bankalar riskli borç vermeyi durdurmak zorunda kalmıştır.

Sektörde yaşanan yeniden yapılanma sonunda birleşme ve satın almalar gündeme gelmiş, birleşme ve satın alma aktiviteleri ülkelerin ekonomik ve politik durumlarına göre farklılık göstermiştir. Finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucunda rekabet artmış, bankaların kâr marjları düşmüştür. Bu nedenle 1980'li yıllarda birçok banka iflas etmiştir ve sektörde banka sayısında azalma olmuştur. 1980'lerde banka birleşmeleri yaşanmaya başlanmış ve dünya genelinde 2000'li yıllara gelindiğinde yapılan uluslararası birleşmeler sonunda evrensel bankacılık hizmeti veren bankalar oluşmuş ve sektör de oligopolistik bir yapı hakim olmuştur. Günümüzde bankaların amacı; varlıklarını koruyarak, riski en düşük düzeye indirmek, büyüme hızlarını en yüksek düzeye çıkarmak, bağımsızlıklarını koruyabilmek ve büyümenin gerektirdiği finansman gereksinmesini kısmen de olsa karşılayabilmek için yeterli ölçüde kâr sağlamaktır. Bu amaçların genel ifadesi bankanın piyasa değerinin maksimize edilmesidir.²⁵

5. Örneklerle Türkiye'de Banka Birleşmeleri ve Sonuçları

1960 yılında gerçekleştirilen ihtilal sonrasında, başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sistemi üzerindeki denetim baskısı iyice arttırılmıştır. Bunun altında yatan neden 2 başlık altında değerlendirilebilir. Birincisi, kamu bankalarının politik baskılar nedeniyle zarara uğratılması, batık kredi sorunlarıdır. Diğer de özel bankaların mali yapılarındaki yetersizliktir. Bu nedenle ihtilal sonrasını izleyen ilk yıl, bankacılık sistemi son derece önemli olaylara sahne olmuştur. Lotarya ile para toplayan bankalar, birer ikişer zor duruma düştüklerini açıklamaya, ödeme güclüğü içinde olduklarını bildirmeye başlamışlardır. Aralarında kamu bankalarının da bulunduğu bir kısım banka operasyona tabi tutulmuştur. Bu operasyondan sonra Sanayi Bankası,

²⁵ Öztin Akgüç, *Finansal Yönetim*, Muhasebe Enstitüsü, 6. ve 7. baskı, (İstanbul, 1994) s. 861.

Esnaf Kredi Bankası, Doğubank, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası, Tutum Bankası, Raybank, T. Kredi Bankası gibi pek çok bankaya tasfiye uygulanmıştır.²⁶

Mayıs sonrası planlı dönemde mali bünyeleri zayıflayan bankaların durumu, önemli bankacılık sorunlarından biri olmuştur. Yıllarca yüksek faizle para toplayıp batık kredi portföylerini tırmandırmışlardır. Bu bankalardan bir kısmı tasfiyeye tabi tutulurken, bir kısmı da birleştirilerek sisteme kazandırılmıştır. Yaklaşık 26 yıl sonra yeniden bir "birleşme" operasyonuna tabi tutulacak olan Anadolu Bankası, böyle bir birleşme sonrasında ortaya çıkmıştır. Mali yapısının zayıflığının yanı sıra batık kredileri nedeniyle zorda olan Türk Express Bankası ile Buğday Bankası bir bankalar konsorsiyumu öncülüğünde, Anadolu Bankası (1962) adı altında birleştirilmiştir. Bu olay aynı zamanda siyasi iktidar baskısıyla gerçekleştirilen ilk iki Türk bankasının birleştirilmesidir.²⁷

Türk bankacılık sisteminde 1962 - 2001 döneminde 40 banka batmış, kapatılmış veya birleştirilmiştir. Bankacılık sisteminde son yıllarda yaşanan el değiştirmeler, özelleştirmeler ve yeni ortaklıklar, genelde sağlıklı bir yapının sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet'ten 1970'li yıllara kadar toplam 6 birleşme yaşanmışken, 1970'li yıllarla birlikte ekonominin finans dar boğazına girmesi ve enflasyonist baskılar, büyük ölçekli şirketleri ya da bir bankanın hissedarı olmaya ya da yerel bankaları satın almaya yönlendirmiştir. 1980 sonrasında yaşanan ekonomik krizle birlikte krize dayanamayan bankalar birleştirilmeye başlanmıştır. Yani 2001 yılına kadar Türkiye'de banka birleşmeleri zor duruma düşen bankalara yönelik olmuştur.²⁸ Türkiye'de yapılan banka birleşmeleri diğer gelişmekte olan ülkelerdeki gibi daha çok banka yönetimlerinin istekleriyle değil, piyasa koşullarının zorlamasıyla ve daha çok yaşanan krizlerden sonra devlet müdahalesiyle yapılmaktadır.

Aslında gelişmiş ülkelerde de yapılan ilk birleşmeler devlet müdahalesiyle ve zorunlu yapılmış

olup, şimdi ise birleşmelerin daha kolay ve sık oluşunun nedeni gerekli mevzuat düzeltmelerinin yapılmış olması ve sektörde rekabet ortamının bulunmasıdır. Türkiye'de bankacılık sektörü tam rekabetten uzaktır. Sektörün tam rekabetten uzak olmasının nedenlerinden biri Türkiye'de bankacılık sektörüne giriş ve çıkışlarda önemli engellerin bulunmasıdır. Şöyle ki; Mali yapısında bozulma görülen bankalar, Bankalar Kanunu'nun 14. maddesi (3183 sayılı kanunun 64. maddesi) kapsamına alınmakta ve yıllarca bu kapsamda tutulan bankalar, bazı yükümlülükler dışında tutularak adeta ödüllendirilmektedir. Bir taraftan mali yapısı bozulan bankaların sistem dışına çıkmasına izin verilmemesi, diğer taraftan yeni banka kuruluşlarının Hazine Müsteşarlığı tarafından engellenmesi sistemin mevcut tam rekabetten uzak yapısının korunmasına neden olmaktadır.²⁹ Sektörü tam rekabetten uzaklaştıran diğer bir neden de kamu bankalarının sektördeki ağırlığıdır.

Altay'ın CR_n yöntemiyle sektörde ağırlığı bulunan 4 bankanın rakamlarıyla yaptığı çalışmaya göre, Türkiye'de bankacılık sektöründe 2005 yılına kadar zayıf oligopol şartları geçerlidir. Aynı yöntemle CR_n katsayısına göre 2006-2007 yıllarındaki Türkiye' bankacılık sektöründeki piyasa yapısını araştırarak olursak, zayıf oligopol şartlarının geçerli olduğu sonucuna varırız. Zayıf oligopol piyasa tipinde mallar homojen değildir, mal homojenliğini kaybedince adeta farklı bir malın kendine has bir alıcı kitlesine sahip olacağı için, fiyat değişimleri müşterilerini kaybetme tehlikesi yaratmayabilir. Bu durumda piyasada fiyat mücadelesi daha ılımlı geçer.

Tablo 5.1: Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması (2006)

Bankalar	Toplam aktif bin YTL	Pay %	Toplam aktif kredi bin YTL	Pay %	Toplam mevduat bin YTL	Pay %
İs Bankası	75.204.758	15.51	29.818.316	13.67	46.399.355	14.83
Ziraat Bankası	71.903.770	14.82	17.371.401	7.96	59.652.902	19.06
Akbank	57.272.590	11.81	28.336.941	12.99	34.201.506	10.93
Garanti Bankası	50.286.913	10.37	27.350.490	12.54	30.139.037	9.63
Sektör toplamı	484.857.262	100	218.063.925	100	312.832.244	100

Kaynak: tbb.org.tr

²⁶ Doğan Avcıoğlu, s. 743.

²⁷ Tuncay Artun, "Türkiye'de Bankacılık", (İstanbul, 1985), s. 48.

²⁸ Celal Çetin, ISO Araştırma, (2000), s.13.

²⁹ P.A. Erdönmez, "Bankalarda Şeffaflığın Arttırılması", **TBB Bankacılar Dergisi**, Sayı 29 (1999), 13.

Tablo 5.2: Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması (2007 Ocak-Haziran)

Bankalar	Toplam aktif (bin YTL)	Pay (%)	Toplam aktif kredi (bin YTL)	Pay	Toplam mevduat (bin YTL)	Pay %
İs Bankası	76.889.478	14.90	31.138.401	12.78	46.912.130	14.13
Ziraat Bankası	75.840.585	14.69	18.891.379	7.75	64.206.832	19.35
Akbank	66.459.551	12.87	33.360.489	13.69	40.008.689	12.05
Garanti Bankası	57.492.868	11.14	33.000.751	13.54	33.481.317	10.09
Sektör toplamı	516.031.555	100	243.583.123	100	331.793.401	100

Kaynak: tbb.org.tr

Tablo 5.3: Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı (2006-2007)

	2006 yılı	2007 yılı
Toplam aktif	52.51 zayıf oligopol	53.60 zayıf oligopol
Toplam kredi	47.16 zayıf oligopol	47.76 zayıf oligopol
Toplam mevduat	54.45 zayıf oligopol	55.62 zayıf oligopol

Kaynak: tbb.org.tr

Bayındırbank ile birleştirilmiştir. Çalışmanın ekler bölümünde yapılan bu banka birleşme ve satış aktiviteleri kronolojik olarak belirtilmiştir. Yeniden yapılandırma çalışmaları içerisinde özel bankaların da sermayelerini arttırmaları istenmiştir. Bankalar üçlü denetime tabi tutulmuş ve özel bankaların ortaklarının sermaye artırımını yaparak mali yapılarını sağlamlaştırılmaları sağlanmıştır. Bu dönemde sermaye artırımını yapmayan Pamukbank TMSF'na devrolmuştur. Diğer getirilen düzenleme de borçlarını ödeyemeyen özel sektör firmaları için yapılmıştır. Vadesi gelen kredi borçlarını ödeyemeyen firmaların borçları yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca yeniden yapılandırma programı kapsamında birleşmeleri teşvik etmek amacıyla vergi teşvikleri sağlanmış ve bu dönemde TMSF'ye devir şeklinde olan birleşmelerin dışında sektördeki özel bankaların da kendi aralarında birleştikleri görülmüştür. Körfez Bankası - Osmanlı Bankası - Garanti Bankası birleşmesi bu dönemde yapılmış birleşmeye iyi bir örnektir.

Türkiye'de yaşanan birleşmeler incelendiğinde 2 tür birleşme yapıldığı görülmektedir. Birincisi ve daha yoğun olarak görülen birleşme türü TMSF'na devir şeklindedir. Yapılan bu birleşmeler daha çok yaşanan krizlerden sonra mali yapısı bozulmuş bankaların kurtarılması amacıyla devlet tarafından yapılan birleşmelerdir. Buradaki birleşme nedeni, mali yapıdaki bozukluktur. Diğer yaşanan birleşmeler ise devlet müdahalesi olmadan özel bankaların verimlilik, kârlılık artışı, yük-

sek yatırım maliyetlerinin karşılanabilmesi amaçlı aralarında yaptıkları birleşmelerdir. Bu birleşmelerde bankanın kurtarılması birleşme nedeni değildir. Buradaki birleşme nedeni; sektördeki rekabet gücünün artması, verimlilik ve kârlılığın artmasıdır.

Mali yapıdaki bozukluk nedeniyle yapılan birleşmeler 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizinden sonra yoğun olarak yaşanmıştır. Şöyle ki; 2000 yılında uygulanan program kapsamında döviz sepeti hedeflenen enflasyona göre belirlenmiş ve önceden açıklanmıştı. Bu da YP cinsinden kaynakları TL cinsinden kaynaklara göre daha cazip hale getirmişti. Böylece sektördeki bankaların büyük çoğunluğu kısa vadeli YP cinsinden piyasadan borçlanırken, uzun vadeli TL cinsinden para satmıştır. Böylece bankaların YP açık pozisyonu artmıştır. Döviz kurunun önceden belirlenmesi, faiz ve enflasyondaki düşüş tüketim ve yatırım harcamalarını arttırmış ve cari işlemler açığı daha da büyümüştür. Bu gelişmelerden sonra sermaye çıkışı yaşanmış ve piyasadaki TL likiditesi daralırken faiz oranları da artmıştır.

Bu dönemde Demirbank'ın yaşadıkları durumun açıklanması açısından iyi bir örnektir. Elinde çok fazla hazine bonosu ve devlet tahvili bulunduran Demirbank, krizin ortaya çıkmasıyla vadesi gelen kredilerini ödeyebilecek likiditeye sahip olamamış ve ihtiyacı olan kaynağı gecelik %1000'e borçlanarak sağlamıştır. Faizlerin iyice artmasıyla da Demirbank yükümlülüklerini yerine getirememiş ve TMSF'na devrolmuştur. Demirbank yaşanan kriz sonrasında mali yapının bozulması sonucunda yapılan birleşme ve devir için de önemli bir örnektir. 2000 yılında bu yaşananlar Şubat 2001 krizinin de oluşmasına zemin hazırlamıştır. Şubat 2001'de dalgalı döviz kuruna geçilmiştir ve çalışmanın önemli bölümlerinde detaylı bahsedilen, içerisinde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlemeler olan "güçlü ekonomiye geçiş programı" uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde YP açık pozisyonunu kapatmak isteyen bankalar, kurun da serbest olmasıyla yüksek kurdan döviz satın almışlar ve büyük zarara uğramışlardır. Yaşanan kriz reel sektörü de etkilemiş ve bankaların sorunlu kredi hacmi büyümüştür.

Yaşanan 2001 Şubat krizinden sonra da birçok banka önce TMSF'ye devrolmak üzere diğer bankalarla

birleştirilmiştir. Bu bankalar da Bank Kapital Türk T.A.Ş., Kentbank A.Ş., İktisat Bankası T.A.Ş., Tarihbank A.Ş., Ege Giyim Sanayicileri Bankası A.Ş., Toprakbank A.Ş. ve Pamukbank T.A.Ş.'dir.

Türkiye'de alan ekonomisi ve çeşitlilik sağlanması amacıyla yapılan uluslararası birleşme faaliyetine örnek olarak 2001 yılında HSBC'nin Demirbank'ı satın almasını örnek verebiliriz. HSBC merkezi İngiltere olan bir banka olup, Türkiye pazarına girerek Demirbank'ın mevcut bireysel müşterilerine ve Demirbank şubeleri aracılığıyla Türkiye piyasasındaki kurumsal müşterilere de hizmet vermeyi amaçlamıştır. Yapılan bu birleşmeyle HSBC farklı bir pazara girerek ürün çeşitlenmesi yaparak hem risk azaltmış hem de ürünlerin maliyetlerini artırmadan Demirbank'ın mevcut şubeleriyle yeni kazanılan kurumsal müşterilere ve mevcut bireysel ve diğer müşterilere hizmet vermeye devam etmiştir. Yapılan birleşmenin diğer bir özelliği de HSBC'nin Türk pazarına giren ilk İngiliz Bankası olmasıdır.

Türkiye'de yaşanan birleşmelerdeki diğer bir neden de maliyetlerin azalması yoluyla verimlilik ve etkinliğin artmasıdır. Aynı grup bankası olan Osmanlı Bankası A.Ş. ve T. Garanti Bankası A.Ş., bir birleşmesinde de maliyetlerin düşürülmesi amaçlanmış yapılan birleşmeden sonra 600'ün üzerinde çalışan işten çıkarılırken 50'nin üzerinde şube de kapatılmıştır. Oluşan yeni yapıda personel ve şube verimliliğinde artış sağlanmıştır. Bu birleşme operasyonu ölçek ekonomisi sağlanması, vergi avantajından yararlanmak amacıyla yapılmış başarılı birleşmeler için iyi bir örnektir. Yapılan bu birleşmeyle ölçek ekonomisi sağlanırken vergi istisnalarından da yararlanılmıştır. Çalışmanın son bölümünde birleşme sonrası oluşan yeni yapının elde ettiği fayda rakamsal olarak belirtilmiştir.

Türkiye'de yapılan birleşme ve birleşme nedenlerini incelediğimizde Berger'in yapılan birleşme nedenleri arasında belirttiği yönetici fayda maksimizasyonu hipotezinin birleşmelerin nedenini oluşturmadığını görmekteyiz. Bu hipoteze göre yönetici kendi iş güvenliğinin sağlanması, gelirinin ve prestijinin artması gibi nedenlerle birleşme girişimlerinde bulunmaktaydı. Türkiye'de yapılan birleşmeler devlet denetiminde ve hisse sahiplerinin kontrolünde olduğundan, yöneticiler

rin faydalarını maksimize etmek amacıyla yaptıkları birleşme örneğine rastlanmamıştır.

Türkiye'de 2001 yılına kadar yapılan birleşmelerin nedeni mali yapıdaki bozukluklar olmuş ve birleşmeler genellikle TMSF aracılığıyla yapılmıştır. Sektördeki özel bankaların verimlilik artışı, alan ve ölçek ekonomisinin sağlanması, çeşitlilik sağlanması, vergi avantajından yararlanma gibi nedenlerle 2001 'den sonraki yıllarda birleşmeye başladıklarını görüyoruz. Ayrıca yapılan birleşmelerin tek nedeni olmamakla birlikte yapılan birleşmelerde ölçek ekonomisinden yararlanırken vergi avantajından da yararlanma gibi birden fazla neden birleşmelerin yaşanmasına sebep olabilmektedir. Devlet yaptığı bu birleşmeyle de kamu bankalarının sayılarının azaltılmasını, sermayesi zayıf olan bankaların sermaye yapılarını güçlendirmeyi istemiştir.

1988 yılında birleşme gerçekleşmiştir. Birleşme sonrasında, oluşan yeni yapının adı Kalkınma Bankası olmuştur. Sermayesi 50 milyon TL'den 150 milyon TL'ye çıkarılarak sermaye yapısı güçlendirilmiştir. Birleşme sonrasında yeni yapıya devredilen borçlar 260 milyon TL'yi bulmuştur. Oluşan yeni yapıda turizm sektörünü desteklemek amacıyla turizm bölümü kurulmuş ve Turizm Bankası'nın yetişmiş personeli buralara yerleştirilmiştir. Yapılan bu birleşme de Anadolu Emlak birleşmesi gibi mali yapıdaki bozukluktan dolayı devletin müdahalesiyle yapılmıştır. Siyasi iktidarın kararıyla birleşmeye gidilmiş olup, tahsil edemediği turizm kredileri ve bu kredilerin sağlandığı Japon yeni cinsindeki dış borçlanmalar nedeniyle zor durumda olan Turizm Bankası Türkiye Kalkınma Bankası'nın bünyesine katılmıştır.

5.1. Osmanlı Bankası ile Garanti Bankası A.Ş. Birleşmesi

Osmanlı Bankası 1856 yılında İngiltere'de kurulmuş, 1874 yılında Merkez Bankası görevini üstlenmiş olup, 1933 yılından sonra özel ticari banka olarak faaliyetine devam etmiştir. 2000 yılında aktif büyüklüğüne göre 12. sırada yer alan Osmanlı Bankası'yla 15. sırada yer alan B. T. Körfez Bankası'nın birleşmeleriyle Osmanlı Bankası Türkiye'nin 9. büyük bankası olmuştur. 1996 yılında Doğu Grubu'na dahil olmuştur. Garanti Bankası 1946 yılında Ankara'da kurulmuş olup, 1983 yılında Doğu Grubu'na katılmıştır.

Birleşmenin nedenleri; sermayenin güçlendirilmesi, maliyetlerin azaltılması ve verimliliğin artırılması olarak belirtilmiştir. Garanti Bankası'yla Intesa BCI Bank arasında ortaklık görüşmeleri devam ederken, 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'da yaşanan olayla Intesa BCT Bank yatırımını erteleme kararı almıştır, bu durumda Garanti Bankası büyüme planını Osmanlı Bankası'yla birleşerek sonuçlandırmak istemiştir. Birleşmenin nedenlerinden biri de maliyet tasarrufunun yanında vergi avantajlarından yararlanılmasıdır. Bunlar; birleşmeden doğan kazançların kurumlar vergisinden muafiyeti, gelir vergisi stopajının uygulanmaması, damga vergisinden muafiyet sağlanması, taşıt alım vergisinden muafiyet, emlak vergisinden muafiyet, BSMV'den muafiyettir.

2001 yılında birleşme gerçekleşmiştir. Birleşme sonrasında, daha önceki incelediğimiz kamu bankalarının birleşme operasyonlarında hiçbir çalışan işten çıkartılmazken, bu birleşmede Osmanlı Bankası 'na ait 1388 çalışanın yaklaşık %60'ı yeni yapıda görev almıştır. Birbirleriyle çakışan iş alanlarında çalışan personelin Osmanlı Bankası'na ait olanları işten çıkarılmıştır. Osmanlı Bankası'na ait olan 6'sı tarihi binalarda olmak üzere 26 şubesi Garanti Bankası adı altında devam ederken, aynı bölgedeki Garanti Bankası'na ait olan şubeler kapatılmıştır. Garanti Bankası'yla aynı bölgede bulunan 27 Osmanlı Bankası şubesi de Garanti Bankası'na devrolmuştur. Osmanlı Bankası'nın 6 şubesinin olduğu bölgede Garanti Bankası şubesi bulunmadığından Garanti Bankası şubesi olarak bu şubeler faaliyetine devam etmiştir. Birleşme öncesi Garanti Bankası'nın 285, Osmanlı Bankası'nın 58; birleşme öncesi toplam 343 şubesi varken, birleşme sonrasında 52 şube kapatılarak şube sayısı 291 olmuştur.

Birleşmeden sonra Osmanlı Bankası müşterisi Garanti Bankası'nda olması gereken segmente yerleştirilmiştir. Garanti Bankası müşteri sayısı birleşmeden önce 2.052.886 iken, birleşme sonrasında 3.076.448 olmuştur. Şube dizaynı, yapısı ve logoda Garanti Bankası'nın kullanılmaya devam etmiştir. Tablo 5.9'da görüldüğü gibi, aktif toplamının personel sayısına oranında birleşmeden sonra %57 artış sağlanmıştır. Birleşme öncesinde personel verimliliği 1,641 iken, birleşme

sonrasında 2,581 olmuştur. Toplam kredilerin personel sayısına oranı birleşme öncesinde 482 iken, birleşme sonrasında 729 olmuştur. Toplam mevduatı ise personel sayısına oranladığımızda birleşme öncesinde 1.021 iken, bu oran da birleşme sonrasında artış göstermiş ve 1.530 olmuştur. Bu verilere göre ölçek ekonomilerinin maliyet avantajından bu birleşmede yararlandığı görülmektedir. Birleşmeden sonra şube verimliliğinde de artış olmuştur.

Tablo 5.9'da görüldüğü gibi birleşme öncesinde toplam aktifin şube sayısına oranı 34,3 iken, birleşme sonrasında 53,5 olmuştur. Toplam kredilerde ise bu oran birleşme öncesine 9,2 iken, birleşme sonrasında 15,1 olmuştur. Toplam mevduat şube sayısına oranlandığında da 19,4 olan oranın birleşme sonrasında 32 olduğunu ve *şube verimliliğinin arttığını* görmekteyiz.

Tablo 5.9: Garanti Bankası'nın Birleşme Öncesi ve Sonrası Şube ve Personel Verimliliği

	Birleşme öncesi	Birleşme sonrası
Aktif toplam/Personel sayısı	1,641	2,581
Toplam krediler/Personel sayısı	482	729
Toplam mevduat/Personel sayısı	1,021	1,530
Toplam aktif/Şube sayısı	34,3	53,5
Toplam krediler/Şube sayısı	9,2	15,1
Toplam mevduat/Şube sayısı	19,4	32

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo 5.10: Garanti Bankası'nın Birleşme Öncesi ve Sonrası Dönemde Sektör Payı (milyar TL)

	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002
Aktif Toplamı Sektördeki Sırası	6.609.701	16.143.925	19.563.059
Sektördeki Payı	6	4	4
	%6,3	%9,5	%9,2
Kredi Toplamı Sektördeki Sırası	2.511.772	3.968.973	5.658.648
Sektördeki Payı	6	3	4
	%7,3	%10,7	%9,2
Mevduat Toplamı Sektördeki Sırası	3.437.096	10.085.354	13.163.403
Sektördeki Payı	6	6	4
	%5	%8,6	%9,2
Özkaynak Toplamı Sektördeki Sırası	612.413	1.217.118	5.658.648
Sektördeki Payı	5	5	5
	%11	%25	%6,5
Ödenmiş Sermaye Sektördeki Sırası	260.000	750.000	5.658.648
Sektördeki Payı	7	5	5
	%4,6	%7	%6,5
Şube Sayısı Sektördeki Sırası	266	295	304
Sektördeki Payı	8	7	6
	%3,3	%4,2	%4,9
Personel Sayısı Sektördeki Sırası	4.728	5.981	7.407
Sektördeki Payı	9	7	7
	%2,7	%4,3	%6
Net Dönem Kârı	205.287	-226.405	123.074

Kaynak: www.tbb.org.tr

Aynı gruba ait bu iki banka arasında yapılan birleşme başarılı banka birleşmeleri için iyi bir örnektir. Bu birleşmenin başarılı olmasının nedenlerinden biri de birleşen bankanın borsada işlem gören hisse senetlerinde birleşme sürecinde pozitif yönlü hareketlerin yaşanmış olmasıdır. Bunun nedeni de birleşmenin piyasalarda iyi karşılanmış olmasıdır. Benzer örnek yine aynı grup bankası olan YKB-Pamukbank birleşme girişiminde yaşanmış, fakat aynı sonuç alınamamıştır. Bu birleşme kararına piyasaların tepkisi olumsuz olmuş, hisse senetlerinde %15 oranında değer kaybı yaşanmıştı ve yasal otoritelerden birleşme için izin alınamamış ve Pamukbank TMSF'na devrolmuştu. Garanti - Osmanlı bankası birleşmesinin Anadolu - Emlak ve Turizm - Kalkınma bankalarının birleşmelerinden farklı özel banka olmaları ve grup bankalarının kredi aralarında birleşmesidir.

Osmanlı - Garanti Bankası birleşmesinde Osmanlı Bankası'na ait personelin %60'ı işten çıkarılırken, Anadolu - Emlak ve Turizm - Kalkınma Bankası birleşmelerinde personel tasarrufuna gidilmemiş, yeni yapıda oluşturulan birimlere yerleştirilmiştir. Bu birleşmenin Anadolu - Emlak ve Turizm - Kalkınma Bankası birleşmelerinden diğer farkı da devlet müdahalesiyle olmamasıdır. Daha önceki birleşmeler kamu bankası olup, birleşme siyasi iktidarın kararıyla zararlı bankaları kurtarmak amacıyla yapılırken, bu birleşmeye konu olan bankalar özel banka olup, aynı gruba ait kurumlardır. Bu birleşmedeki amaç, zararda olan bankayı kurtarmak değil zaten aynı gruba ait olan bankaların birleştirilerek maliyetlerin azaltılması, verimli çalışma ve gelirlerin artırılması hedeflenmiştir.

5.2. Yapı ve Kredi Bankası ile Koçbank Birleşmesi

Yapı Kredi Bankası 1944 yılında kurulmuş, 1980 yılında Çukurova Grubu'na dahil olmuştur. Türkiye'nin ulusal çaptaki ilk özel bankası olup, bankacılık sektöründe birçok ilke imza atmıştır. Bunlardan bazıları; 1983 yılında Ortadoğu'nun ilk Türk off-shore bankasını kurmuştur. 1985 yılında toptan ticari bankacılık adı altında kurumsal bankacılık hizmetlerini Türk pazarında ilk defa sunmuştur. 1986 yılında uluslararası sermaye piyasalarında bono ve sertifikaları satılan ilk Türk ban-

kasıdır. Ayrıca Türk tüketicilerini bireylere yönelik krediler, kredi ve hesap erişim kartları, para çekme makinaları ve çeşitli yatırım ürünleriyle tanıştırmıştır. Sektörde bireysel ürünlerde öne çıkmış, kredi kartı ürünlerinde ise puan sistemi ve taksitli alışveriş gibi uygulamalar yine Yapı Kredi Bankası'nın ilkleri arasında yer almıştır.

Koçbank ise 1981 yılında "American Express I.B.C." unvanıyla kurulmuş, 1986 yılında hisselerinin %51'ini Koç Grubu'nun almasıyla unvanı "Koç American Bank A.Ş." olmuştur. 1993 yılında ise tüm hisseleri Koç Grubu'na geçerek unvanı Koçbank A.Ş. olmuştur. 2001 yılında Koçfinansal Hizmetler A.Ş. kurulmuş ve 2002 yılında Unicredito Italiano (UCI) %50 hissesine sahip olmuştur. Birleşmenin nedenleri; yapılan bu birleşmede pazar payının artırılması, maliyetlerin azaltılarak verimliliğin artırılması, ölçek ekonomisinin sağlanması amaçlanmıştır. 2005 yılında Çukurova Grubu şirketleri ve TMSF'nun sahibi olduğu %57,43 oranındaki YKB hisseleri finansal iştirakleri ile birlikte Koçfinansal Hizmetler A.Ş. bünyesine katılmıştır. 2006 yılında Koçbank A.Ş. BDDK kararıyla Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'ye devrolmuştur. Birleşme sonrasında oluşan yeni yapının adı Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. olarak devam etmiş olup, genel müdürlüğü'ne Koçbank Genel Müdürü Kemal Kaya getirilmiştir. Kemal Kaya da verdiği eğitim ve altyapısıyla sektöre eğitilmiş bankacı kazandıran Yapı ve Kredi bankası kökenli olup, Yapı ve Kredi Bankası'nda daha önceki yıllarda Genel Müdür Yardımcılığı yapmıştır.

Birleşmeden sonraki rakamlara bakıldığında, sektörde worldkart ürünüyle markalaşmış olan Yapı Kredi Bankası kredi kartları pazarındaki liderliğini birleşmeden sonraki dönemde de %26 pazar payıyla korumuştur. Ayrıca yapılan birleşmenin teknolojik altyapı avantajından yararlanılarak worldkart ürünü olmayan Koçbank müşterilerine kredi kartı satışı yapılmıştır. Birleşmenin avantajı olarak müşteri veri tabanının teknolojik olarak birleştirilmesiyle istenilen bilgiye kolaylıkla ulaşılabilmektedir.

Birleşmeden sonra yatırım fonlarında da %23 pazar payıyla sektörde lider duruma gelmiştir. Aktif büyüklüğü birleşmeden sonra 49 mia YTL'ye ulaşmış olup, özel bankalar arasında 4., Türk pazarındaki bütün

bankalar arasında 5. sıraya gelmiştir. Birleşmeden sonra 2007 yılının ilk çeyrek net kârı 188 mia YTL olup, bir önceki yıla göre %76 artış göstermiştir. 2007 ilk çeyrekte maliyet-gelir rasyosu uygulanan operasyonel verimlilik artışları ve birleşme sonrası yaratılan sinerjiyle bir önceki yılın aynı dönemine göre 3 puan azalarak %60'a gerilemiştir.

Ayrıca birleşme sonrasında Yapı ve Kredi Bankası'nın performansı Moody's tarafından 24 Nisan'daki not artışıyla teyit edilmiş ve finansal güç notu 2 puan artırılarak (D+) olmuştur. Yapılan bu birleşmeyle her iki kuruma ait olan factoring, leasing, portföy yönetimi ve yatırım alanındaki iştiraklerin tümü Yapı ve Kredi Bankası unvanı altında birleşirken sadece Koç Allianz Sigorta ve Koç Allianz Hayat ve Emeklilik aynı ticari unvan altında çalışmaya devam etmiştir. Oluşan yeni yapının 608 şubesi 1.715 ATM'si, 13.478 personeli olmuş olup, birleşmeden sonra 2006 yılında ilave 20 yeni şube daha açılmıştır.

Tablo 5.11: Yapı ve Kredi Bankası ve Koçbank'ın Birleşme Öncesi ve Sonrası Şube ve Personel Sayısı

	YKB (2006/6)	Koç (2006/6)	Yeni yapı (2007/6)
Şube sayısı	585	23	608
Personel sayısı	9.946	3.549	13.478

Kaynak: www.tbb.org.tr

Tablo 5.11 göstermektedir ki birleşmeden sonra, *personel ve şube verimliliğinde* artış görülmüştür.

Tablo 5.12: Yapı ve Kredi Bankası'nın Birleşme Öncesi ve Sonrası Şube ve Personel Verimliliği

	Birleşme öncesi	Birleşme sonrası
Aktif toplam/Personel sayısı	2.794	3.546
Toplam krediler/Personel sayısı	1.466	1.783
Toplam mevduat/Personel sayısı	1.757	2.354
Toplam aktif/Şube sayısı	47.5	78.6
Toplam krediler/Şube sayısı	24.9	39.5
Toplam mevduat/Şube sayısı	29.8	52.2

Kaynak: www.tbb.org.tr

Birleşmeden sonraki bir yıllık rakamlar incelendiğinde birleşme sonucu hedeflenen büyümenin sağlandığı ve sinerji etkisiyle verimliliğin de artırıldığı

görülmektedir. Birleşme sonrasında her iki bankanın operasyon merkezi birleştirilerek faaliyet sinerjisi yaratılmak istenmiştir. Daha önce incelediğimiz Garanti - Osmanlı Bankası birleşmesinden farklı olarak bu birleşmeden sonra oluşan yeni yapıda personel işten çıkarılmazken, 10.165 personel alınmıştır. Hedef ise mevcut personel sayısının artırılmasıdır. Yine Garanti - Osmanlı birleşmesinden farklı olarak YKB - Koç birleşmesinde şube kapatılmamış, 30 yeni şube açılarak, 444 yeni ATM kurulmuştur.

Tablo 5.13 YKB Birleşme Öncesi ve Sonrası Dönemde Rasyolar (%)

	31.12.2005	31.12.2006	30.06.2007
Sermaye Yeterliliği			
Özkaynak/Toplam Aktifler	7	6,8	8
Bilanço Yapısı			
TP Aktifler/ Toplam Aktifler	60	55,8	59,7
TP Pasifler/ Toplam Pasifler	55	53,9	55,9
YP Aktifler/ YP Pasifler	90	95,9	91,5
TP Mevduat/Toplam Mevduat	48	51,9	57,1
TP Krediler/Toplam Krediler	69	68,2	68,8
Toplam Mevduat/ Toplam Aktifler	64	63,7	66,4
Alınan Krediler/Toplam Aktifler	9,5	9,4	9,3
Aktif Kalitesi			
Toplam Krediler/Toplam Aktifler	47	46	50,3
	66	72,3	75,7
	0,05	1,4	1,4
Kârlılık			
Net Dönem Kârı (Zararı)/ Toplam Aktif	-12	1	0,8
Net Dönem Kârı (Zararı)/Özkaynaklar	-178,6	15,3	10,5
Personel Gideri/Aktif	5,3	0,01	7,9

Kaynak: www.tbb.org.tr

Garanti - Osmanlı birleşmesinde aynı gruba ait iki banka birleştirilerek maliyet azalması yoluyla verimliliğin artırılması hedeflenirken, YKB - Koç birleşmesindeki amaç büyümedir. Bu nedenle şube kapatma ve personel işten çıkarma yoluna gidilmemiş, ilave personel ve yeni açılan şubelerle gelir artışı sağlanması ve büyüme hedeflenmiştir. Daha önceki örneklerde incelenen Anadolu -Emlak ve Turizm - Kalkınma Bankası birleşmelerinden farklı olarak YKB - Koçbank birleşmesi iki özel bankanın birleşmesidir ve kamu bankalarında devlet mali yapısı bozuk bankaları kurtarmak amacıyla birleşme operasyonu gerçekleştirirken, yapılan bu birleşmede amaç büyüme ve sektördeki rekabet gücünün artırılmasıdır. Bu üç birleşme tek yönde benzerlik göstermektedir. Bu da birleşen bankalarda üç birleşme operasyonunda da personel azaltma ve şube kapatma yoluna gidilmemesidir. Kamu banka-

larında personel işten çıkarılmayarak devletin amaçladığı istihdamı sağlamak iken, YKB - Koç birleşmesinde ise işten çıkarma stratejisinin izlenmemesinin nedeni sektörde büyüme ve güçlü banka olma isteğidir.

SONUÇ

Bu makalede şirket birleşmelerinin bir türü olarak kabul edilen banka birleşmelerinin çeşitleri banka birleşmelerini anlatan hipotezlerle açıklanmış olup, yapılan birleşmelerin sonrasında amaçlanan verimlilik ve kârlılık artışlarının ne ölçüde sağlandığı incelenmiştir. Dünyada bankacılık sektörünü birleşmelere yönelten sebepler irdelenerek, yaşanan birleşmeler nedenleri ve sonuçları bakımından analiz edilmeye çalışılmıştır. Türk Bankacılık sektöründe yaşanan birleşmeler de yıllar itibarıyla araştırılarak, yapılan birleşmelerin sonuçlarının ne kadar ve hangi koşullarda başarılı olabildiği konusunda sonuç alabilmek için önemli birleşme faaliyetleri ele alınmıştır.

Birleşmeleri mekânsal ve birleşme sonrasında yönetim hakkının devredilme oranına göre olmak üzere iki ayrı kategoriye ayırabiliriz. Mekânsal anlamda birleşme pazardaki ve pazarlararası olmak üzere bir ayrıma tabi tutulabilir. Yapılan pazardaki birleşmelerde ölçek ekonomisinin sağlanması hedeflenirken, pazarlararası birleşmelerde alan ekonomisinin sağlanması hedeflenmektedir. Dünya ekonomisinde ve özellikle finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler ve hızlı teknolojik ilerlemeler gibi dışsal nedenler bankaları birleşmeye zorlamıştır. 1980'lerden itibaren dünya genelinde globalleşmeyle birlikte serbestleşme banka birleşmelerinin pazarlararası yapılmasına neden olmuştur. Dünyada yapılan uluslararası birleşmeler sonucunda evrensel bankacılık hizmeti veren büyük bankalar ortaya çıkmıştır.

Ayrıca optimal banka ölçeğinin oluşturulması, global anlamda rekabet sağlama ve kârlılık artışı gibi içsel nedenlerle de banka birleşmeleri yaşanmaktadır. Belirtmek gerekir ki, bankaların birleşme nedenleri zamana ve ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. 1980'lerde ABD'de coğrafi genişleme amacıyla birleşmeler yaşanırken, diğer gelişmiş ülkelerdeki birleşme nedenleri etkinlik ve verimlilik arayışları doğrultusunda yapılmış, kârlılığın artırılması ön planda tutulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise daha çok yaşanan kriz-

lerden olumsuz etkilenen bankaların kurtarılması amacıyla birleşmeler yapılmıştır. Türk bankacılığındaki yaşanan birleşmeler ise, gelişmekte olan ülkelerle benzerlik göstermekle birlikte son dönemde özel bankalar arasında gerçekleşen birleşmeler devlet zoruyula değil etkinlik artışı sağlama ve pazar payını artırma amacıyla yapılmıştır.

Türkiye'de de devletin kamu bankalarının mali yapısını düzeltme gibi nedenlerle banka birleşmelerini desteklediği görülmektedir. Bankaların finansal yapılarındaki bozukluk da bankaları birleştirmeye zorlayan nedenlerden biridir. Türkiye'de özellikle 2000 ve 2001 krizi sonrasında birleşme faaliyetleri sık yaşanmış, bu birleşmelerin bir kısmı TMSF'ye devir şeklinde olurken, bir kısmı da özel bankaların kendi aralarında istekli olarak verimlilik ve kârlılık artışı sağlamak amacıyla yapılan birleşmelerdir. Yapılan bu istekli birleşme sonuçlarının banka şube ve personel verimlilikleri açısından diğer birleşmelere göre daha başarılı olduğu sonucuna varılmıştır. 2001 sonrası özel bankalar arasında örneğin Yapıkredi Bankası ile Koç Bank arasında yaşanan birleşme sonuçlarının devlet tarafından yapılan birleşmelere göre birçok açıdan daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Özellikle YKB birleşmesi sonrasında net dönem kârının toplam aktif ve özkaynaklara oranında ve toplam kredilerin şube sayısı ve toplam mevduatın şube sayısına oranında önemli bir artış sağlanmıştır. Garanti – Osmanlı Bankası arasındaki birleşme sonucunda da Garanti Bankasının şube ve personel sayısının sektördeki payı önemli ölçüde artmış, daha da önemlisi ödenmiş sermaye, mevduat toplamı ve kredi toplamı bakımından sektörde daha ön sıraya tırmanmış ve sektör payını arttırmıştır.

Son olarak, yapılan birleşmelerin 2001 yılından beri sektörde yoğunlaşma meydana getirdiği ve piyasada zayıf oligopol şartlarının geçerli olduğu tespit edilmiştir. Piyasadaki yoğunlaşmanın rekabeti olumsuz etkileyebileceği düşünülmeyle beraber, yaşanan birleşmeler sonrasında oluşan yoğunlaşmanın sektördeki rekabeti tam olarak nasıl etkilediği konusunda sonuca varılmamıştır. Yine Türkiye'de yapılan birleşmeler devlet denetiminde ve hisse sahiplerinin kontrolünde gerçekleştiğinden yöneticilerin kendi faydalarını arttırmak amacıyla yaptığı birleşme örneğine rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA

Akgüç, Öztin, Finansal Yönetim, Muhasebe Enstitüsü, 6. ve 7. baskı, İstanbul: 1994.

Altay, N. Oğuzhan, Türk Bankacılık Sistemi, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İzmir, 2006.

Anık, Gülgün, "Joint Ventures with a Dominant Position Under EC Competition Law", METU Studies in Development, Sayı: 21(3), 1994.

Artun, Tuncay, "Türkiye'de Bankacılık", İstanbul, 1985. . Avcıoğlu, Doğan, Türkiye'nin Düzeni, c. 2., İstanbul: 1978.

Ball, Brian, Merger Mania in Banking Likely to Continue, 19Ş5. "Bankaları batıklar yaktı", Kapital Dergisi, Nisan 1989.

Baradwaj, B., Fraser, D. Furtado, E., "Hostile Bank Takeover Offers", Journal of Banking and Finance, Sayı: 14, 1990.

Beitel, Patrick, Schiereck, Dirk, "Value Creation at the Ongoing Consolidation of the European Banking Market", Working Papers, No: 05/01, Institute for Mergers and Acquisitions, 2001.

Beena, P.L., "Towards Understanding The Merge-Wave in the Indian Corporate System: A Comparative Perspective", Trivendrum Working Papers, No: 355, February 2004.

Berger A.N. "The Efficiency of Financial Institutions", Journal of Banking and Finance, s. 17, 1993.

Berger, A.N. & Mester L. J., "inside the Black Box: What Explains Differences in Efficiencies of Financial Institutions?", Journal of Banking and Finance 21 (1997).

"Bir zamanlar mahalli bankalar vardı", Kapital Dergisi, Ocak 1989. Christine, Moir, The Acquisttive Streak, Hutchinson Business, Londra, 1986.

Çelik, Orhan, Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi, Ankara: . Turhan Kitabevi, 1999.

Çetin Celal, ISO Araştırma, 2000.

Çolak, Ömer Faruk, Bankacılık Sektöründe Birleşme Eğilimleri ve Türk Bankacılık Sektörü, TBB Şubat 2000, 50.

Çolak, Ömer Faruk, N. Coşkun, "Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Banka Birleşmeleri", içinde: Finansal Piyasalar ve Para Politikası, Ömer Faruk Çolak, Ankara: Gazi Kitabevi, 1996.

Diñcer, Ahmet, Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve

Türkiye İçin Öneriler, Uzmanlık Tezi, DPT Yayın No: 2697, Ekim 2006.

Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ekim 2002.

Ertürk, Emin. "Banka Firmaları Piyasası: Mikro Ekonomik Bir Yaklaşım", Bursa: Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, c.V, s. 2, 1984.

Esener, Ömer. Stratejik Ortaklıklar, İstanbul: İMKB, 1997.

Garanti Bankası A.Ş. Kredi Analiz ve Araştırma, Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması, 2001.

Gullo, Karen, "Merger Acquisitions", 1989.

Günay, E. Nur Özkan, "Birleşmelerin Finansal Performans Açısından Değerlendirilmesi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği", Şirket Birleşmeleri, Ed. By. Haluk Sümer, Helmut Pernsteiner, Alfa Yayınları, 2003.

Kırman, Ahmet, Banka Birleşmeleri ve Devralma Sorunlar, Önlemler ve Öneriler, TBB, (Haziran 2000).

Miller, G. & Amihud, Y., Bank Mergers & Acquisitions, Kluwer Academic, 1998. Peter, Lee, "Eat or be eaten", Euromoney, Ağustos sayısı, 1996.

Rose, Peter S. Commercial Bank Management, Bank Mergers and Acquisitions Process, USA: McGraw-Hill Comp., 1999.

Sönmez, Sinan, Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, İmge Kitabevi, Ankara, 1998. Sönmez, Mustafa, Türk Ekonomisinde Bunalım, 2. kitap, İstanbul, 1986.

Sümer, Serdar, "Banka Birleşmeleri", Active Bankacılık ve Finansal Dergisi, Sayı: 5, Şubat-Mart 2000.

Şahözkan Cem B. Türk Bankalar Birliği, Banka Birleşmeleri, 2003.

Shaver, J. Myles, "A Paradox of Synergy = Contagion and Capacity Effects in Mergers and Acquisitions", Academy of Management Review, Vol.31, No:4, (2006).

Şirket Kurtarma Maceramız, Kapital Dergisi, Aralık 1989.

Türkiye Bankalar Birliği, Banka Birleşmeleri ve Satın Almaları, 1995.

Türkiye Garanti Bankası, Asya Krizi Raporu, Ocak 1999. Türkiye Garanti Bankası, Rusya Krizi Raporu, Ocak 1999. "Üç bankanın durumu güç", Nokta Dergisi, 17 Şubat 1985.

Ünlü, Özen Özden, "Finansal Konsolidasyon ve Türk Bankacılık Sektörü", Vergi Dünyası, Sayı: 247, Mart 2002.

Ünsal, Erdal M., Mikro İktisat, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Kutsal Ofset Matbaacılık, 1998.

Vennet, V. Rudi. "The Effect of Mergers and Acquisitions on the Efficiency and Profitability of EC Credit Institutions", Journal of Banking and Finance, s. 20, 1996.

Weston, J. Fred & Wang S. Chung, Mergers, Restructuring and Corporate Control, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1990.

Araştırma Raporu, No. AGD/9123, Ankara: SPK, 1991.

İnternet adresleri:

http://ssrn.com/abstract_id=587265.

http://www.thomson.com/pdf/financial/league_table/ma/2Q2007/2Q07_MA-_Global_Finl_Advisory

www.tbb.org.tr